

UNIVERZITA KARLOVA v PRAZE

Katolická teologická fakulta

Katedra pastorálních oborů a právních věd

Věra Machancová

**Pozitivní vliv křesťanského prostředí a jeho působení na život dětí
v předškolním věku**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: ThLic. PhDr. Marek Matějek, Ph.D.

Studijní obor: Teologické nauky

PRAHA 2009

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a v seznamu literatury a pramenů uvedla veškeré informační zdroje, které jsem použila.

V Praze dne 15. 4. 2010

Upřímně děkuji ThLic. PhDr. Marku Matějkovi, Ph.D. za vysoce kvalitní, ochotné a trpělivé vedení při psaní bakalářské práce. Dále děkuji celé své rodině za vytvoření dobrých podmínek pro dokončení této práce. Jmenovitě svému manželovi Tomášovi za velkou ochotu a pomoc s rodinou, svým dětem za toleranci, svým rodičům za podporu a modlitbu. Velmi děkuji Pánu Bohu za jeho stálou pomoc a ochranu, za dar síly a inspirace.

Obsah

Úvod	6
1 Vývoj lidského jedince.....	8
1.1 Obrat k dítěti	9
1.2 Duševní odolnost kojence	9
1.3 Vývoj batolete od prvního do třetího roku.....	10
1.4 K čemu slouží batoletí hra	11
1.5 Pokroky v myšlení batolete.....	11
1.6 Batole a jeho společenský život.....	12
1.7 Projevy vlastní vůle ve vývoji batolete	13
1.8 Dítě a řád.....	13
1.9 Dítě a svoboda.....	14
2 Svět předškoláka - předškolák od 3 do 6 let.....	15
2.1 Tělesný vývoj a pohyblivost	16
2.2 Rozumový vývoj předškoláka.....	16
2.3 Dítě v kolektivu jiných dětí.....	17
2.4 Fantazie v životě předškoláka.....	18
2.5 Předškolák a jeho výtvarný projev.....	19
2.6 Pohádky.....	19
2.7 Předškolák a jeho vývoj svědomí	20
2.8 Předškolák a jeho vztah k matce a otci	21
2.9 Základy mravních postojů u dětí.....	21
3 Vybrané oblasti prostředí dítěte	23
3.1 Manželství.....	23
3.2 Rodina a její historie	24
4 Jak vnímají děti v předškolním věku křesťanské podněty	27
4.1 Dlouhodobě nabytá zkušenost dětí	28
4.2 Předškolní věk jako ideální pro vlastní výchovu dítěte	29
5 O rozvíjení dětského Božího obrazu	32
5.1 Jak lidé vnímají symboly	32
5.2 Obraz a lidská zkušenost.....	33
5.3 Modlitba v životě dítěte	34
5.4 Svátek a slavnost.....	35
5.5 Další zkušenosti dětí s Bohem	37
5.6 Jak dítě vnímá vyprávění Starého a Nového zákona	38

6. Současnost a minulost.....	40
6.1 Náboženská výchova	42
6.2 Působení médií na život dětí	43
6.3 Dítě a konzumní svět	46
Závěr	48
Seznam literatury a pramenů	50
Resumé	
Abstract	

Úvod

Jako téma své bakalářské práce jsem zvolila faktory, které ovlivňují člověka v předškolním období života, roli křesťanství a schopnost dětí vnímat podněty a přejímat je jako zkušenosti. Z tohoto prostředí vyberu oblasti odpovídající jeho smyslovému vnímání.

V dnešním globálním světě zanikají hodnoty, které jsou zachyceny především v křesťanském prostředí. Lidé se dnes ztrácejí ve světě hříchu a nenalézají z něj východiska, která jim nabízí křesťanská víra, naděje a láska. Úpadek manželství a rodiny způsobuje, že děti vidí život jako boj se sebou a okolním světem a nejsou mnohdy schopny lásku přijmout ani dát. Přesto věřím, že je ve světě i mnoho dobrého na čem lze stavět.

V naší rodině je spousta malých dětí. Někdy se v duchu ptám, zda jim křesťanské prostředí má co nabídnout v konkurenci dnešních reklam konzumního prostředí. Zda jsou v něm tak silné podněty, které jim usnadní cestu ke kvalitnímu životu, aby se z nich staly osobnosti nepodléhající špatným vlivům. Z těchto důvodů jsem se rozhodla provést na základě dostupné literatury analýzu křesťanského prostředí a jeho vlivu na život dětí v předškolním období..

Fyzický a duševní stav člověka se v každé vývojové etapě mění. U každého jedince probíhají jeho životní etapy odlišně. Změny zdravotního stavu, povolání nebo sociální situace mohou člověka poznamenat až do hloubi duše. Každá hodina, každý den a každý rok představuje živý úsek naší konkrétní jedinečné existence, který přichází pouze jednou a zaujímá v jejím celku nezaměnitelné místo. Tyto etapy jsou svébytné životní úseky a z předcházejícího období není možno vyvodit období následující. Způsob jednání mladého člověka nelze beze zbytku vydedukovat z kvality jeho dětství, stejně tak dětství nemůžeme chápat pouze jako dobu přípravy na mládí. Každý úsek má svůj osobitý charakter, jenž může dané období poznamenat tak hluboce, že pro člověka, který je právě prožívá, je mnohdy velice těžké najít cestu do období dalšího. Může nastat případ, kdy dítě vinou neblahých poměrů, v nichž vyrůstá, nemá reálnou možnost být opravdu dítětem. Buď vlivem svého okolí příliš předčasně vyspěje, protože se mu dostalo nevhodného poznání, nebo musí z důvodů špatných ekonomických poměrů v rodině pracovat v době, kdy by si vlastně mělo hrát.¹

Rodiče svým chováním vytvářejí pro dítě jakýsi chráněný prostor, v němž může klidně vyrůstat. Je-li rozbit, zanechává to v dítěti neblahé následky. Dítě se má vyvíjet v chráněném světě. Ale ne proto, aby v něm zůstalo uvězněno, nýbrž proto, aby jeho

¹ Srov. GUARDINI Romano: Životní období, Praha: Zvon, 1997, 9–12.

prostřednictvím dozrálo a následně mohlo uplatnit svou vlastní iniciativu. Věřím, že poznání toto období lidského života nám pomůže lépe se orientovat v osobnosti dítěte a prostředí, které jej ovlivňuje a utváří.

Tato práce si klade za cíl seznámit na základě studia dostupné literatury a pramenů s vývojem dítěte od narození do šesti let a přiblížit některé vybrané oblasti křesťanského i světského prostředí. Provedu analýzu faktorů, které mají pozitivní a negativní vliv na vývoj dítěte. Podrobněji se zaměřím zejména na působení a rozvíjení dětského Božího obrazu, který nám křesťanské prostředí nabízí.

Východiskem pro psaní textu budou studie a zkušenosti odborníků v oblasti dětské psychologie osobnosti. V první části se zaměřím na vývoj lidského jedince. Pro tuto problematiku máme k dispozici řadu odborných prací od autorů zabývajících se vývojovou psychologií, osobnostním pojetím dítěte a životními obdobími dítěte. Mezi těmito autory lze zmínit např.: Pavla Říčana², Zdeňka Heluse³, či Romana Guardiniho.⁴

V další části práce se budu zabývat světem předškoláka, jeho rozumovým a tělesným vývojem, fantazií, výtvarným projevem, svědomím dítěte a mravními postoji u dětí.⁵ Mezi prameny bez kterých se tato práce neobejde je třeba zmínit také Dokumenty II. vatikánského koncilu a publikace od Jiřího Skoblíka a Karla Heinze Peschkeho, Jiřího Káni, Roberty Hromasové, Marielene Leistové, či Ludmily Muchové.

Těžištěm celé práce však bude část, ve které se zaměřím na to, jak děti v předškolním věku vnímají křesťanské podněty a jak lze rozvíjet dětský obraz Boha. Dále se budu soustředit na současnost a minulost rodin, náboženskou výchovu jako službu společnosti a působení dalších faktorů na život dětí.

² ŘÍČAN Pavel: Cesta životem. Vývojová psychologie, přepracované vydání, Praha: Portál, 2006.

³ HELUS Zdeněk: Dítě v osobnostním pojetí. Obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele a rodiče, Praha: Portál, 2004.

⁴ GUARDINI Romano: Životní období, Praha: Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, 1997.

⁵ Pro tuto problematiku je velmi přínosná práce: ZELINKOVÁ Olga: Pomoz mi, abych to dokázal. Pedagogika Marie Montessoriové a její metody dnes, Praha: Portál, 1997.

1 Vývoj lidského jedince

„Cílem je upozornit na skutečnost, že vztah k dítěti je něčím, co má svá úskalí, vývoj, své šance i problémy, jež je třeba řešit. Vztah k dítěti je ve svém vývoji významným aspektem objevování člověka člověkem, a to s dalekosáhlými důsledky.“⁶

Vývoj je řada zákonitých změn, které nastávají v zákonitém pořadí. Zákonitá změna znamená, že ne každá změna, která se s námi v životě stane, je vývojová. Jestliže při autonehodě utrpím těžký úraz, je to velká změna mého organismu, ale není to jeho vývoj. Je to náhodný násilný zásah do vývoje. Jestliže přežiji, ale přijdu o ruku, budu se i dále vyvíjet, můj tělesný, a zejména duševní vývoj tím však bude poznamenán. Podobně dítě prodělává určitý citový vývoj, do kterého může násilně zasáhnout delší odloučení od matky v raném věku. Vývojový proces se nezastaví, ale bude škodlivě poznamenán, poběží jinak, než měl. Zásah do vývoje je v obou případech náhodný, nezákonný, další vývoj je opět zákonitý. Četné větší i menší náhodné zásahy do tělesného i duševního vývoje vedou k tomu, že se různí lidé vyvíjejí tolika různými způsoby.⁷

Člověk je tvor společenský. Už prenatální vývoj je výsledkem jemné souhry mezi organismem plodu a matky. A později rodina, škola i jiná společenství a instituce v této souhře pokračují. Iniciativa vychází z obou stran. Na každý pokrok dítěte už čekáme s novými hračkami, s novými úkoly, kterými jeho vývoj nejen urychlujeme, ale dáváme mu i určitý směr. Učení jako mechanismus vývoje. Učení je v psychologii mnohem širší pojem než v běžné řeči. Když mluvíme o učení laicky, myslíme obyčejně úmyslné osvojování nějakých znalostí a dovedností, např. anglických slovíček. Ale k přizpůsobování prostředí na základě zkušenosti patří už vytvoření spánkového rytmu den-noc u kojence. Učí se mít strach z nebezpečných předmětů. Výsledkem různých druhů učení je i neurotická úzkost, soucit s bolestí druhého, uvědomělé podřizování se autoritám, věrnost ideálu.⁸

Živá bytost se nemůže naučit cokoli, nýbrž jen to, k čemu má příslušnou vlohu např. pohotovost, instinkt, genetický program. Člověk je přizpůsobivější nejrůznějším podmínkám prostředí. Za tuto výhodu platí tím, že se vyvíjí podstatně pomaleji. Dlouho zůstává zcela závislý na péči dospělých, ale bez dítěte jež dospělému neustále pomáhá

⁶ HELUS Zdeněk: Dítě v osobnostním pojetí, Portál, s.r.o. , Praha, 2004, 15.

⁷ Srov. ŘÍCAN Pavel: Cesta životem, Vývojová psychologie, druhé vydání, Praha: Portál, 2006, 21.

⁸ Srov. tamtéž, 24–25.

obnovovat se, by člověk zdegeneroval. V této souvislosti se nám připomíná Ježíšův výrok, že nebudeme-li jako tito maličci, nevstoupíme do království Božího.⁹

1.1 Obrat k dítěti

Bez pochyb provázela ve všech dobách a kulturách vztah k dětem láska, zejména ze strany rodičů. Vždy byli lidé, jejichž vztah k dítěti byl prostoupen láskou. Její projevy ale nabývaly různých podob, mnohdy ji paralyzovaly životní okolnosti, jež nebyly jejímu rozvinutí příznivé. Projevy lásky jsou v mnohém projevem kulturním a vyvíjejí se tak, jako se vyvíjí celý kulturní systém. Kultura uvažování nad dítětem a systematického rozpoznávání způsobu péče, jež mu svědčí, nebo naopak škodí se během let měnila. Dlouho se prosazovaly jako samozřejmé metody péče, které nám připadají nelidské.

Významné místo zde zaujímá J. A. Komenský v jehož pedagogických spisech zaznívají slova, aby se vyučování zakládalo také na vnitřním tíhnutí dítěte, a ne jenom na přemáhání jeho přirozenosti.¹⁰ Hlavní důraz je kladen na dítě jako člověka s jeho specifickými přednostmi které se mají v plnosti rozvinout, nesmějí být potlačeny, utlumeny nebo opomenuty. Respektováním těchto kvalit vzniká mezi dítětem a vychovatelem vztah zcela jedinečného i edukačního partnerství, kdy vychovatel dítěti opravdu rozumí, hodně dává, ale také od dítěte dostává.¹¹

V péči o dítě jsou značné rozdíly mezi kulturami. Jaký vliv mají tyto rozdíly na další vývoj jedince v dětství? A jsou znát i na dospělé osobnosti? Tyto otázky jsou prakticky důležité, ale odpověď na ně je nesnadná.

1.2 Duševní odolnost kojence

Podle řady odborníků lze dítě v prvním roce života vážně psychicky poškodit: nedostatkem vhodných příležitostí a podnětů, kterých je třeba k vytvoření pozitivních citových vztahů. Lhostejností, krutostí, ale i tím, že dítě omezujeme v přirozeném tíhnutí k samostatnosti, že mu v dobrém úmyslu něco vnucujeme, že je zaplétáme do svých vlastních problémů a konfliktů. Poškození může být trvalé, mnohdy je pozdější náprava obtížná, někdy dokonce nemožná. Následkem bývá ochuzení citového života, zhoršená schopnost navazovat citové vztahy a setrvávat v nich. O slovo se hlásí i psychiatrii. V prvním roce se hledají kořeny deprese, která se projeví akutním psychickým

⁹ Srov. tamtéž, 25.

¹⁰ Srov. HELUS Zdeněk: Dítě v osobnostním pojetí, Praha: Portál, 2004, 25.

¹¹ Srov. tamtéž, 34.

onemocněním v dětství i v dospělosti, nebo depresivní povahou. Také schizofrenie, nemoc, při které pacient ztrácí normální orientaci ve světě a podléhá svým halucinacím a bludům, může mít příčiny v duševním strádání během prvního roku. Rovněž u povahových odchylek, které trvale ztrpčují život svému nositeli nebo jeho okolí, je vážné podezření, že první rok mohl sehrát důležitou roli.

Dětští psychologové už desítky let navrhuji a probojovávají lepší péči o duševní vývoj kojenců, zejména o to, aby měli dostatek osobního, láskyplného lidského kontaktu, jako je tomu v dobrých rodinách – na rozdíl od technicky snad perfektní, ale málo osobní a spíše profesionálně chladné péče v ústavech a nemocnicích. Promýšlejí do podrobností, v čem a jak je poškozován duševní vývoj ústavních dětí.

Psychologický význam prvního roku života je vědecky prokázán ale plně ho doceníme jen tehdy, když se opřeme i o odborné přesvědčení těch, kteří se prakticky angažují v úsilí o zlepšení péče v ústavech i rodinách a kteří se snaží odstranit nebo aspoň zmírnit následky raného poškození.

1.3 Vývoj batolete od prvního do třetího roku

Hledáme nejvýznamnější téma duševního vývoje v tomto období. Je jím autonomie, samostatnost. Dalším znakem tohoto období jsou projevy vzdoru, jímž dítě vyjadřuje své uchvácení objevováním autonomie a současně i svou nelibost nad jejím omezováním.¹² Dítě zpravidla překypuje životní energií. Pokud jde o pohyb v prostoru, dostaneme se ve druhém roce od nejistého batolení k suverénní chůzi, takže vlastně slovo batole přestane odpovídat skutečnosti. Ruka už umí všechny základní pohyby, zbývá doladit jemnost pohybů. Během těch dvou let se děti naučí jíst docela sami, oblékat se s menší pomocí.

„V rozvinutější podobě než dosud se začne uplatňovat vzájemné vcítění, otevírá se možnost subtilnějšího dojednávání o tom, co kdo čím vlastně míní. Jazyk, řeč, slovo, komunikační obraty a formule vyjevují novou důvěrnost, jež má dalekosáhlý význam pro další osobnostní vývoj dítěte. Otevírá se zdroj nové, dosud nepoznané radosti z toho, jak dalece si dovedeme být blízcí, jak intenzivně dokážeme svou blízkost vyjadřovat, jak se umíme navzájem nově poznávat a co všechno můžeme spolu dělat. Vývoj řeči a hovoru je pak dále významným činitelem rozvoje myšlení.“¹³ V příštích letech zbývá ještě mnoho co zdokonalovat, ale nic podstatně nového je už v tomto směru nečeká.

¹² Srov. HELUS Zdeněk: Dítě v osobnostním pojetí, Praha: Portál, 2004, 201.

¹³ Tamtéž, 200.

1.4 K čemu slouží batoleti hra

Proč hra tak mocně ovládá jeho život, proč je pro ně tak důležitá, že je od ní musíme honit, aby se najedlo, přestože má hlad? Dítě při ní rozvíjí své schopnosti, intenzivně a mnohostranně se cvičí. Hra je tak přípravou na práci a zastávání jiných důležitých úloh, které stojí před dospělým ve společnosti. Z tvořivé hry se rodí tvořivé činy. Hra slouží batoleti také k tomu, aby se citově vyrovnávalo s těžkostmi, které je potkávají, s konflikty, ve kterých je bezmocné, aby se nějak vypořádalo s rozrušením, zklamáním, zahanbením. Hra může aspoň v určité formě splnit všechna přání, lze v ní být nejkrásnější princeznou na světě a smí se být i odvážným rytířem. Hra buduje v batoleti svět fantazie, ve kterém i jako dospělí budeme trávit velkou část svého času. Bez tohoto světa si ani nedovedeme představit kulturní život. Dětskou hru nám později nahradí román, divadlo, televize. Batole si hraje rádo samo, samostatně. Společnou hru můžeme sice zorganizovat a na chvíli jí batolata zaujmeme, ale nemají z ní takové potěšení jako později předškoláci. Batole často nestojí ani o nás dospělé jako o partnery své hra. Ono potřebuje také na vlastní pěst objevovat a budovat svůj fantazijní svět.¹⁴

1.5 Pokroky v myšlení batolete

Batole dokáže již myslet v představách. Představuje si své možné akce a možné prostředky, a když přijde na řešení, zkusí je. Kojenec tápe, hledá řešení ve zkusmé manipulaci s věcmi, batole jde najisto. Když nemůže dosáhnout na vzdálený předmět, zamyslí se, představí si, že by ho mohlo dosáhnout holí, vzpomene si, že příhodná hůl je nablízku, přinese si ji a jedná.

Ještě větší vymoženost je pojem. Batole začíná chápat, že slovo pes neznamená jen jednoho určitého psa, ale také kteréhokoli z mnoha psů. Jsou to všechno samozřejmosti, o nichž si nezasvěcený dospělý člověk ani nedovede představit, že by pro někoho mohly být nesamozřejmé a přitom mílové kroky na cestě poznání. „Batole pochopí, že ono samo je jen jedním z mnoha objektů, které se pohybují v prostoru kolem něj. Pochopí také o něco později, že zavře-li oči, neschová se tím před druhými.“¹⁵

¹⁴ Srov. ŘÍČAN Pavel: Cesta životem, Vývojová psychologie, 2. vydání, Praha: Portál, 2006, 104.

¹⁵ Tamtéž, 106.

1.6 Batole a jeho společenský život

K obohacování a diferenciaci společenského života batolete dává impulz především zlepšená pohyblivost. Dítě čile podniká výpravy po celém bytě i po zahradě, zmocňuje se věcí, jež jsou v jeho dosahu, manipuluje s nimi, ničí je. Aktivně navazuje kontakt se všemi členy domácnosti a s domácími zvířaty. Ke každému z nich si vytvoří jiný vztah podle toho, jakou s ním udělá zkušenost. Někdy kolem druhých narozenin si batole vytvoří rodinnou identitu. Pochopí, že patří ke svým lidem a že za hranicemi této malé pospolitosti je velký svět cizích lidí. Zlepšené výrazové prostředky umožňují batoleti, aby zřetelněji projevovало své city.¹⁶ Proto je nám zřejmá prudkost jeho citových reakcí. Dovede vztekle křičet, zmítá sebou, dupe apod. Batole nejen lépe vyjadřuje své city, ale jeho citový repertoár se také obohacuje. Vedle citů k dospělým, které jsou stále na první místě, se objevují i city k dětem. Běžná je v tomto období náklonnost k druhým dětem a radost z jejich přítomnosti. Některá batolata už na začátku druhého roku života utěšují druhé dítě pomazením, později nabídnutím pamlsku nebo hračky. Zdá se, že zde hraje velkou roli příklad rodičů i přímé vedení a praxe. Nepřekvapí nás žárlivost, ta bývá nejvýraznější vůči mladšímu sourozenci. Ke konci tohoto období je zde pak už zárodek solidarity partnerů ve hře i zárodek soupeřivosti.¹⁷

Osou sociálního života zůstává ovšem vztah k rodičům, obvykle zejména k matce. Závislost na ní je hlavním tématem zvláště ve druhém roce života. Batole si přeje, aby matka sdílela radost z každé dovednosti a zkušenosti, kterou ono získá. Matka má dítěti usnadňovat orientaci v jeho vlastních citech. Má na city reagovat mimicky a slovně je komentovat, pojmenovávat. Když se dítě raduje, má matka tuto radost spolucítit. Když se dítě zlobí, může reagovat slovy porozumění. Může kriticky komentovat jeho projevy, může se zachovat i jinak. Jde o to, aby dítě v jeho citech nemátla. Úplné odloučení od matky a od domova vůbec budí u batolete zejména ve druhém roce života velmi silnou reakci. Tato reakce je nápadnější než reakce kojence v podobné situaci, protože je i navenek bouřlivější. Zda má toto odloučení také větší škodlivé následky pro vývoj dítěte, zůstává otevřenou otázkou.¹⁸

¹⁶ Srov. ŘÍČAN Pavel: Cesta životem, Vývojová psychologie, druhé vydání, Praha: Portál, 2006, 106.

¹⁷ Srov. tamtéž, 107.

¹⁸ Srov. tamtéž, 107–109.

1.7 Projevy vlastní vůle ve vývoji batolete

Pozorujeme je již u dětí od tří čtyř měsíců. Omezují se většinou na zlostné výbuchy odporu proti zásahům vychovatelů, pokud mu brání v nějaké činnosti, či nesplní jeho očekávání. Mezi druhým a třetím rokem nastává, období vzdoru neboli negativismu. Mívá průběh těžší nebo mírnější, kratší nebo delší, může doznívat někdy i po celý předškolní věk. Dochází k vážnějším projevům svéhlavosti. Batole prosazuje svou vůli účelně, je to vzdor kvůli vzdoru. Domlouvání, křik i rány se míjejí účinkem. Někdy lze dítě obelstít, odvést jeho pozornost k oblíbené hračce nebo k něčemu jinému, ale silnější povahy na to nenaletí. Batole se chová zlostně, provokuje nebo tiše a vytrvale trucuje, odmítá i nejoblíbenější jídlo nebo hru.

Málokdo je ochoten připustit, že negativistické batole může mít často v konfliktu s dospělým prostě pravdu, že dospělý zneužívá moci, kterou nad ním má. Rodiče jednájí často s batoletem jako se svým majetkem. S naprostou samozřejmostí předpokládají, že jeho roztomilost jim bude kdykoli k dispozici, že se s ním pomazlí, když oni mají chuť, že si s ním budou hrát, kdykoli oni pocítí, že je mají rádi. Je dobré vzdát se veškerých pokusů přinutit dítě, aby udělalo, co dělat odmítá, není-li to nezbytné.

V těchto dvou aktech jako je zabránění a přinucení je zásadní rozdíl, a to jak z hlediska psychologických mechanismů učení odnaučování, tak z hlediska výchovy charakteru. Jestliže dítěti násilím zabráníme, aby jednalo, jak právě chce, třeba je i odneseme na místo, kde si nepřeje být, je vše v pořádku, narazilo na větší sílu, než je samo, a muselo se podrobit, ale nemuselo jednat proti své vůli. Jestliže však batole hrozbami a surovostmi přimějeme, aby šlo, kam nechce, není to v pořádku.¹⁹

1.8 Dítě a řád

Dítě s pomocí rodičů objeví řád, jež je jak praktický, tak díky pokroku v řeči i teoretický. Starší batole se dozvídá, co nesmí a proč. Dítě najde v řádu zalíbení, stává se dokonce jeho pozorným strážcem. Je to řád, který mu zaručuje autonomii, tedy co smí, co mu je dovoleno, na to co má právo. A když poslechne, nic se mu nemůže stát. Nově objevený řád není tvrdý. Nebere dítěti radost z uplatňování vlastní vůle, ta zůstává trvalou možností, spontánní silou vlastní osobnosti. Zahanbení a pochybnosti vyvažují, regulují autonomii tam, kde dochází k svévoli, ale i ony jsou podřízeny řádu. Řád je dobrý, vyzkoušený, bezpečný. Řídím-li se podle řádu, nemám důvody k pochybnostem.

¹⁹ Srov. ŘÍČAN Pavel: Cesta životem, Vývojová psychologie, druhé vydání, Praha: Portál, 2006, 114–116.

Batole by mělo pomalu chápat, že řád platí i mimo rodinu, v tom velkém světě, o kterém si začíná vytvářet neurčitý a naivní, ale pro jeho socializaci a celý vývoj osobnosti důležitý obraz. Mělo by cítit, že jeho rodiče se mohou na řád plně spolehnout, že věří ve spravedlivý řád. Doléhají-li z velkého světa příliš silné ohlasy chaosu, neřádu, je tím vývoj dítěte už v tomto stadiu ohrožen a může se to projevit třeba až po letech.²⁰

1.9 Dítě a svoboda

Svoboda je základním požadavkem plnohodnotného vývoje dítěte. Pramení z lidské potřeby svobodně jednat. Svoboda však není libovůle, nýbrž má své hranice v životě psychickém i fyzickém. Bez omezení nemůže probíhat seberealizace, vývoj inteligence, rozvoj osobnosti. I pohyb dítěte je ohraničený jeho fyzickými možnostmi. Svoboda a volnost nejsou nekonečné, realizují se v určitých mezích. Svoboda v pedagogickém smyslu se uskutečňuje ve škole.

Cílem pedagogické práce je vést dítě na cestě k nezávislosti, napomáhat v utváření svobodné lidské bytosti. Svoboda pojímaná tímto způsobem musí být respektována již od předškolního věku. Vědomí, že je třeba něco zvolit a něco opustit, vede k vnitřní vyrovnanosti a také k důstojnosti člověka. Dnešní děti mají složitější možnost volby. Těkají od jedné hračky ke druhé. Jsou-li tázány, chtějí pokud možno všechno. Chybí zde moment, kdy se dítě rozhoduje pro jednu věc s vědomím, že jinou musí opustit. Kolik dětí se bezradně dívá na hračky, když jim řekneme, vyber si, která se ti líbí. I my dospělí máme podobné zkušenosti. Obtížně se vyrovnáváme s tím, že si sice vybereme, ale zároveň něco hezkého ztratíme. V tom je svoboda, ale zároveň omezení, není to svoboda bez hranic.²¹ „Činnost, kterou dítě svobodně zvolí, ho vnitřně zdokonaluje. Bere do ruky věc, která ho oslovuje, přitahuje. Pracuje se zájmem, soustředěně, soustředění je dlouhodobé. Dosahuje dobrých výsledků, raduje se z dosaženého cíle. Má zájem pokračovat v práci, protože mělo úspěch, volí další a další činnost. Svoboda volby ho vede k úspěchu, sebezdokonalení, ale také k sebevědomí a důstojnosti.“²²

²⁰ Srov. ŘÍČAN Pavel: Cesta životem, Vývojová psychologie, druhé vydání, Praha: Portál, 2006, 117–118.

²¹ Srov. ZELINKOVA Olga: Pomoz mi, abych to dokázal, Praha: Portál, 1997, 21–22.

²² Tamtéž, 23.

2 Svět předškoláka - předškolák od 3 do 6 let

Tělesný i duševní vývoj je v předškolním věku už pomalejší. Kouzelný svět předškoláka dobře vystihuje nápadný rys dětské psychiky a to život a odvahu fantazie, která zatím není spoutána pozdější racionalitou a kázní, bohužel do jisté míry nutnou.

Ve věku mezi třetím a šestým rokem probíhá druhá etapa orientace na předměty. Znamená přechod od vnímání předmětů k chápání vztahů mezi nimi. Dítě nevnímá pouze existenci věcí a lidí, neptá se jen po jejich jménech, nýbrž je staví do vzájemných vztahů. Materiál působí jako spojující prvek mezi dítětem a kulturním prostředím, do něhož vrůstá. Umožňuje dítěti být aktivní, vytvářet vlastní vztah ke světu, který ho obklopuje. Spojení dítěte s prostředím pomocí materiálů je tím intenzivnější, čím je hlubší a dlouhodobější koncentrace pozornosti. Na její kvalitě závisí citlivost dítěte pro věci, které ho obklopují.²³ „Dítě potřebuje předměty ke svému duševnímu vývoji, stejně jako potřebuje potravu ke svému růstu. Z toho vyplývá požadavek předkládat dítěti od prvních kontaktů s matkou bohatou nabídku předmětů a jevů z přírody i společnosti, předat mu kulturní dědictví.“²⁴

V tomto období se kladou základy socializace, tj. začlenění člověka do společnosti. Jde o to už v kojeneckém věku, ale kojenci úplně stačí jako společnost jedna osoba. Dítě by nemělo být izolováno, ale má se účastnit co nejvíce života ve společnosti blízkých lidí. Tomu odpovídají již zkušenosti primitivních národů. Matka nosila dítě všude s sebou, aby bylo přítomno ve společenském životě, aby mohlo sledovat věci, lidi a zvířata kolem sebe. Prostředí, v němž dítě žije a vyvíjí se, musí být totožné s životním prostředím, do něhož vrůstá, v němž bude žít.²⁵

Dítě si v tomto období s dravou zvědavostí vytváří obraz o světě. Je to věk tisícinásobného „Proč“? Chceme-li tomuto životnímu období porozumět, musíme se seznámit nejen s teoriemi, ale i s mnoha detaily a pokud možno také s dětmi tohoto věku žít. Měli bychom si uvědomit, jak mnoho se z tohoto kouzelného věku zapomíná jaká je to škoda, pro nás i pro naše děti a vnoučata. Schováváme spoustu výtvarů, kreseb a fotografií, Za několik let naše děti určitě ocení naši kronikářskou práci. A nejde jen o zábavu. Stejně jako v historii národa i v rodině je třeba si připomínat, odkud jdeme, co jsme měli rádi, čím jsme se trápili, na čem nám záleželo. Abychom lépe rozuměli své přítomnosti a abychom viděli dále do budoucnosti.²⁶

²³ Srov. ZELINKOVA Olga: Pomoz mi, abych to dokázal, Praha: Portál, 1997, 36.

²⁴ Tamtéž, 35–36.

²⁵ Srov. tamtéž, 36.

²⁶ Srov. ŘÍČAN Pavel: Cesta životem, Vývojová psychologie, druhé vydání, Praha: Portál, 2006, 119–120.

2.1 Tělesný vývoj a pohyblivost

V předškolním věku mají velký význam tělesné individuální rozdíly. Větší a silnější dítě totiž lépe obstojí v dětském kolektivu, má tam lepší pozici, snadněji se dostává do vedoucí role. Hůře tělesně vyvinuté dítě bývá někdy plaché a obtížněji se přátelí s ostatními dětmi. Hezčí děti mají snadnější život, získávají více sympatií učitelů apod.

„Mozek v předškolním věku ještě podstatně dozrává, jeho nervová vlákna se opouzdrňují a zvyšuje se tak rychlost vedení vzruchu. Dítě dýchá pomaleji a hlouběji, jeho srdce bije pravidelněji a pomaleji, celý organismus je výkonnější. Pohyblivost se v tomto věku zlepšuje jen zvolna a ne příliš nápadně. Spíš než nové výkony pozorujeme větší rychlost, pohotovost a obratnost pohybů, které už dítě dovedlo provádět dříve, a také jejich větší eleganci. I zde mají individuální rozdíly pro život dětí značný význam. Obratnější a rychlejší dítě má lepší pozici v kolektivu.“²⁷ Růst obratnosti umožňuje předškolákovi, aby naučil sám sebe obléknout, obsloužit se a pomáhat doma při jednoduchých pracích. Vyžadujeme to od něj ani ne tak proto, aby skutečně pomohl, ale abychom v něm pěstovali smysl pro povinnost a abychom podporovali jeho sebevědomí.²⁸

2.2 Rozumový vývoj předškoláka

Mnozí rodiče by rádi poskytli svému dítěti výhodu, náskok před ostatními. Je otázka, dají-li se pokroky v rozumovém chápání urychlit. Jiní rodiče mají zase strach, že jejich dítě nedokáže to, co ostatní a rádi by je už preventivně začali přiučovat. Celkový rozumový pokrok se tím však nijak podstatně neurychlí, protože zvládne právě jen to, co jsme je naučili, a podobné úkoly řeší dál s chybami. Otázka urychlování duševního vývoje tím ovšem není vyřízena. U dětí, které zaostávají, protože neměly pro svůj rozvoj dostatek podnětů, je možné zanedbanou látku dohonit, pokud jsou pro ni zralé.

Není důvod bránit rodičům, aby v tomto směru experimentovali. S jednou podmínkou, která je ovšem velmi důležitá. Pro dítě to musí být radostná hra, musí je to bavit! Jinak vývoj jejich rozumu brzdíme a je lepší dítě nechat, ať si samo hraje, s čím chce a jak chce.²⁹

Rozumový vývoj předškoláka má i další složky a ty lze výchovou podporovat více než matematické a logické myšlení. Sem patří vývoj řeči. Když s dítětem hodně mluvíme, čteme mu pohádky, odpovídáme na jeho nekonečné otázky, bude v šesti letech schopno

²⁷ ŘÍČAN Pavel: Cesta životem, Vývojová psychologie, druhé vydání, Praha: Portál, 2006, 120–121.

²⁸ Srov. tamtéž, 121.

²⁹ Srov. tamtéž, 122.

užívat dvou a půl tisíce slov a rozumět bude více či méně dokonale dalším tisícům slov.³⁰ V dnešní době můžeme u předškolních dětí spolehlivě měřit inteligenci. Řádné vyšetření inteligence není snadné a v podrobnostech je složité. Výsledek porovnáme s věkovou normou, to znamená s průměrným výkonem dětí stejného věku.³¹

Dětské myšlení je dále antropomorfní.³² Dítě připodobňuje člověku neživé věci, stromy, zvířata, hvězdy atd. předpokládá, že myslí, cítí, hněvají se, jedí. Není vždy jasné, co už je jen hra a co je ještě míněno docela vážně. Dětskému myšlení je blízký mýtus, má sklon chápat vznik světa jako stvoření, jako něco, co někdo musel udělat. Vědecká vysvětlení jsou pro ně příliš abstraktní, nedávají smysl. Hravě si vytvoří své vlastní vysvětlení, přiměřené jeho způsobu myšlení.

O smrti přemýšlí předškolní dítě často. Jednak je pro ně velikou záhadou, jednak se jí bojí. Představuje si ji jako bezmocnost, nehybnost, samotu, tmu, ohrožení nějakými zlými bytostmi. Zemře-li blízký člověk, předškolní dítě ještě doopravdy netruchlí, nedovede pochopit smrt jako něco definitivního, co se nemůže odestát.³³

2.3 Dítě v kolektivu jiných dětí

Už pro kojence jsou ostatní děti přitažlivým objektem. Batolata se na sebe usmívají, mračí, osloví se, podají si hračku. Předškolák je v dětském kolektivu velmi spokojený, protože si s druhými dětmi dovede už ve svém věku složitě a zajímavě hrát. Rodina mu už nestačí, ke svému rozvoji potřebuje pronikat do světa mimo ni. Přátelství dětí trvají v tomto věku krátce. Přesto znamenají nesmírně užitečnou zkušenost. I zklamání a jiné záporné zkušenosti jsou zde ziskem. Některé děti žádná kamarádství nenavážou, aspoň ne bez promyšlené pomoci dospělých. Mohou projít mateřskou školou i řadou dalších let, kdy sice mají zkušenost s dětmi ve větším kolektivu, ale to je také všechno, nesblíží se. Většinou i tyto děti touží po bližším vztahu, jejich toužení však zůstává platonické. Taková zkušenost je pak nebezpečná, protože plachý samotář má stále menší naději, že naváže trvalejší přátelství, protože ostatní děti o něj nestojí. Handicap plachého samotáře se může táhnout až do dospělosti, vadit v milostném životě, v přátelství, ve spolupráci s druhými lidmi.³⁴

³⁰ Srov. ŘÍČAN Pavel: Cesta životem, Vývojová psychologie, druhé vydání, Praha: Portál, 2006, 122.

³¹ Tamtéž, 123.

³² Řecky „*anthrōpos*“ = člověk, „*morfē*“ = podoba.

³³ Srov. tamtéž, 124–125.

³⁴ Srov. tamtéž, 125.

Dítě nyní už také dovede s naprostou samozřejmostí střídat role. Jinou roli hraje doma vůči rodičům, jinou ve třídě k učitelce, jinou k dětem. Na tom není nic špatného, i náš společenský život se skládá z hraní různých rolí. V každé roli se od dítěte očekává něco jiného, má jiné povinnosti. Předškolák se pomalu začíná učit také roli soupeře. Přemoci druhého, předstihnout ho, vyhrát nad někým, to je pro něj silný motiv. Role soupeře je úplně jiná než role spolupracovníka. Umožňuje uplatnit, odžít agresivní proudy.³⁵ Role soupeře, jež se dětem tolik líbí a které děti učíme, dává jejich agresivitě přijatelnou formu a dává ji do služeb vývoje ve směru, který společnosti prospívá. I bez našeho přičinění děti mezi sebou závodí, kdo rychleji, kdo výš a dál, zápasí, ovšem s pravidly, jež agresi odnímají ničivost. Velkým cílem je dosáhnout rovnováhy mezi soupeřením a spoluprací. Soupeření nalezneme v rodinách mezi sourozenci, na pracovištích apod. Pro některé lidi je soutěžení jedinou dimenzí hodnot, jediným citem ovládajícím všechno myšlení a jednání. Jejich děti se pak chovají stejně podle vzoru svých rodičů.³⁶

2.4 Fantazie v životě předškoláka

Člověk by si měl umět v životě hrát a pro předškolní věk to je ještě důležitější. Předškolák si hraje intenzivně, s velkou vážností a vášnivostí. Dokonce se do hry vžije natolik že se směje, vztekle křičí nebo pláče. Rozšiřuje repertoár her. Některé jsou projevem radosti z rostoucí obratnosti a síly. Náruživě běhá, skáče apod. Tyto hry získávají zvláštní přitažlivost ještě soupeřením. Soupeřit se dá v mnoha věcech, třeba v paměti, kdy pětileté dítě suverénně poráží i své rodiče. Například u pexesa.

Zajímavým jevem při hře je imaginární společník, kterého si děti vymyslí, kterému dají jméno, se kterým mluví a hrají si. Nejzajímavější a patrně vývojově nejdůležitější jsou námětové hry, třeba hra na rytíře, zloděje a policajty apod. Předškolák se však nespokojí s jednoduchým napodobováním a chudými pomůckami jako batole. Předškolák použije např. ve hře na obchod mnoho rozmanitých předmětů, vyrobí si peníze apod.

Když začne fantazie pracovat naplno, přejde hra do hrané pohádky, kde nic není nemožné. Dítě si hrou pomáhá z duševní tísně. Vyrovňuje se se svými strachy, zmatky a konflikty. Hra je také u dětí tohoto věku hlavním prostředkem psychoterapie. Hra plní velmi pozitivní funkci, kdy funguje jako přírodní lék.³⁷

³⁵ Srov. ŘÍČAN Pavel: Cesta životem, Vývojová psychologie, druhé vydání, Praha: Portál, 2006, 126.

³⁶ Srov. tamtéž, 125–127.

³⁷ Srov. tamtéž, 128.

K nejoblíbenějším hračkám předškolních dívek patří panenky. Chlapci si hrají raději s hračkami technického rázu, k nimž patří i různé druhy zbraní. Toho se někteří rodiče děsí. Zdá se, že přitahování ke hračce tohoto druhu je odpovědí na historický program vývoje. Zbraň patří k tradiční úloze muže jako bojovníka. Je prakticky nemožné vyloučit zbraň z duševního obzoru předškolního chlapce nebo ji zbavit v jeho očích přitažlivosti.³⁸

Častá a známá jsou varování psychologů a pedagogů před televizními programy, ve kterých je mnoho zabíjení a jiných krutostí. Tyto programy jsou pro děti přitažlivé a je bezpečně prokázáno, že podněcují jejich agresivitu. Námitka, že film ve kterém jsou násilnosti, vede k odreagování a dojde k mírnějšímu jednání je sice pravda v tom, že dojde k vybití, ale o to větší bude příští nabití. Zároveň je prokázáno, že agresivitu předškolních, ale i mladších a starších dětí zvyšují přísné, bezcitné tělesné tresty a špatný příklad rodičů.³⁹

2.5 Předškolák a jeho výtvarný projev

Nevíme přesně, kdy dítě pochopí, že to co se snaží na papíře vytvořit může něco znázornit, tedy možnost nakreslit realitu. Svou kreslířskou neschopností se ovšem nijak netrápí. Jednoduše něco namaluje a nějak to pojmenuje. Někdy chce nakreslit pejska a když je s kresbou hotovo řekne, že je to ptáček. Jedním s prvních námětů dětské kresby je člověk. Pro dítě je kresba hrou a zároveň tím nejpřirozenějším vyjadřovacím prostředkem. Dítě kreslí stejně samozřejmě, jako my dospělí mluvíme. Stojí za to umět tuto dětskou řeč číst. Dítě kresbou mnohdy poví víc, než by dovedlo nebo by se odvážilo říci slovy. Kresba plní jednu ze základních funkcí hry i jiných fantazií. Aspoň částečně, splní dítěti přání, které je ve skutečnosti nesplnitelné. Stejně rád jako s tužkou si předškolák hraje s barvami a zejména rád tvoří z plastelíny.⁴⁰

2.6 Pohádky

I pohádka je důležitá pro dětskou fantazii. Patří neodlučně k dětskému věku. Pohádka je blízká dětské mentalitě svou časovou neurčitostí, záhadným prostorovým umístěním. Postavy jsou výrazné typy jako král, rytíř, princezna, kouzelník. Dítě je

³⁸ Srov. ŘÍČAN Pavel: Cesta životem, Vývojová psychologie, druhé vydání, Praha: Portál, 2006, 128.

³⁹ Srov. tamtéž, 128–129.

⁴⁰ Srov. tamtéž, 129–131.

blízké i proměňování zvířat v lidi. Pohádka vyhovuje dítěti svými primitivními rysy. Lidé se v ní rozdělují na dobré a zlé. Dějové motivy představují často typické základní kameny lidského údělu. Vykonať nadlidský úkol, důvěřovat neuvěřitelnému, osvědčit dobrotu srdce. V pohádce je hrdinství dokonalé, láska věčná, zrada špatná, štěstí až do nejdelší smrti.

Dítě v předškolním věku už dokáže sledovat dosti dlouhý děj, vžívá se do něj. Vyžaduje stále vyprávění a předcítání pohádek, které už zná. Prostřednictvím pohádky přejímá nejstarší dědictví své kultury a značnou část historického programu, jímž se řídí jeho duševní vývoj. V tom je také funkce pohádek. Naslouchání pohádce má pro dítě podobný citový význam jako hra. Může se při jejím vyprávění rodiči vyrovnávat se svými strachy a konflikty.

2.7 Předškolák a jeho vývoj svědomí

Kde se bere u člověka svědomí? Kojenec se brzy naučí, že když rodiče neposlechnou a bude pokračovat v akci, přijde trest. U batolete dostávají odměna i trest nový rozměr. U něj vstupuje do hry sebecit. Když je pochválíme nebo ukážeme obdiv, cítí hrdost, když ho pokáráme, pocítí vedle strachu z trestu i zahanbení. Pochvala nahrazuje různé druhy odměn, zahanbení je univerzální a silně působící trest. U předškoláka se objevuje navíc i svědomí, které má co dělat s vědomím. Dítě si je dobře vědomo, co je jeho povinnost, co má dělat a proč. Svědomí je bytostně vnitřní činitel. Reaguje na mé jednání i tehdy, když je můj čin naprosto soukromý.⁴¹

Dětské svědomí je zpočátku především negativní. Je složeno z různých zákazů. Tak je tomu i v nejstarších mravních kodexech a také v Mojžíšově Desateru silně převažují zákazy. Dobré svědomí je u dítěte v podstatě nepřítomností špatného svědomí a u mnoha lidí to tak zůstane po celý život. Soustavná mravní výchova v rodině, zejména v souvislosti s náboženskou výchovou, může vývoj svědomí pozoruhodně stimulovat a kultivovat, někdy ovšem i závažně komplikovat. Bezprostředními autoritami jsou rodiče. Někdy nás dítě překvapí nadměrnou citlivostí svědomí. Trápí se pro nepatrnou škodu. Mnohem častější je případ, kdy je svědomí slabé a dítě se řídí více hrozbou trestu, či příslibem odměny.⁴²

Dětské svědomí bývá realistické, zákonité. Lhát a krást se nesmí. Stane-li se svědkem nevinné společenské lži rodičů, může být hluboce zmaten. Protože jeho normou

⁴¹ Srov. ŘÍČAN Pavel: Cesta životem, Vývojová psychologie, druhé vydání, Praha: Portál, 2006, 133.

⁴² Srov. tamtéž, 134.

je pohádka. Neumí si představit kladnou pohádkovou postavu, jak lže. Jak podporovat vývoj dětského svědomí? Trestáním dítě zastrašíme, ale svědomí nepodpoříme. Účinnější je odměňovat žádoucí chování tím, že projevíme lásku a nežádoucí chování se máme snažit potlačit. Důležitější je, ale dát dítěti příležitost, aby bylo svědkem našeho vlastního mravního jednání i rozhodování.⁴³

2.8 Předškolák a jeho vztah k matce a otci

Předškolák utíká mezi dětmi, jak jen může, přesto potřebuje hlubinu citového bezpečí v rodině. Musí se mít kam vracet. Každého s rodičů potřebuje teď už výrazně jinak. Otec je pro něj spíše autoritou a matka je tím, kdo ho chrání, lituje, pohladí. Tato dělba rodičovských rolí je dnes poněkud oslabena, tradiční vzor rodiny je oslaben. Stačí, aby matka byla povahově dominantnější než otec a dělba rolí se obrátí. „Tradiční výrazný protiklad a komplementarita mužské a ženské role jsou součástí historického a zčásti i genetického programu vývoje. Neobyčejně usnadňuje dětem orientaci ve světě – i v sobě.“⁴⁴ Harmonie a pohoda mezi rodiči a dětmi je potřebná pro všechna stadia zdravého duševního vývoje. V předškolním období na ní záleží zvláště proto, že usnadňuje splnění jednoho ze základních vývojových úkolů – identifikaci s rodiči, ztotožnění. To znamená, že dítě do sebe pojme jejich názory, hodnoty a přání. Identifikace je pevná trvalá vazba, která společností umožňuje, aby dítěti vstúpila to nejlepší a bohužel někdy i to nejhorší z osobnosti rodičů. Jak se tedy identifikace projevuje? Jedním z nejdůležitějších projevů je vznik svědomí převzetím rodičovských norem, identifikací s těmito normami.⁴⁵

2.9 Základy mravních postojů u dětí

„S dosaženou úrovní psychického a psychosociálního rozvoje osobnosti souvisí, že dítě začíná zaujímat elementární mravní postoje, vyjadřuje počáteční mravní pocity a názory“.⁴⁶ Má svůj názor na to, co je správné a co ne. Dítě si díky vlivu sociálního okolí a úrovni svého rozvoje postupně uvědomuje smysl určitého řádu, platnost norem, zásad, hodnoty pořádku a režimu. A to dává jeho iniciativě žádoucí směr.

Téma expanzivní iniciativnosti je tady neoddělitelně spjata s uvědomováním si pravidel řádu, s utvářením základů mravního cítění a usuzování. Pokud ale sociální okolí

⁴³ Srov. ŘÍČAN Pavel: Cesta životem, Vývojová psychologie, druhé vydání, Praha: Portál, 2006, 134.

⁴⁴ Tamtéž, 135.

⁴⁵ Srov. tamtéž, 135.

⁴⁶ HELUS Zdeněk: Dítě v osobnostním pojetí, Praha: Portál, 2004, 205.

navodí v předškolním dítěti převahu zážitků a zkušeností, že iniciativa znamená něco nežádoucího, takže v něm převládnu ve zvýšené míře pocity viny, dochází k narušení počáteční iniciativy. Ohrožen je zejména rozvoj osobnosti, a to potlačováním jeho nejdůležitějších vnitřních zdrojů, tkvících právě ve spontánní, expanzivní iniciativnosti.⁴⁷

⁴⁷ Srov. HELUS Zdeněk: Dítě v osobnostním pojetí, Praha: Portál, 2004, 205.

3 Vybrané oblasti prostředí dítěte

Církev se ve středověku stává církví masovou. Stávalo se, že celé kmeny, jako např. Germáni a Slované, přijali najednou se svým vladařem křest. Základní náboženské vědomosti zprostředkovala církev během kázání při bohoslužbách nebo misiích. Rodiče a kmotři předávali dětem náboženské zvyklosti a pravdy.

Náboženskému vzdělání napomáhalo výtvarné umění. Románský sloh zanechal pro svá malá okna na stěnách široké plochy pro nástěnné malby. Byly vyplněny cykly obrazů ze Starého a Nového zákona. Říkalo se jim bible chudých, protože i nevzdělaní měli takto možnost vštípit si do paměti hlavní události dějin spásy.

Náboženského ducha podporovala i středověká mystéria a hry.⁴⁸ Církev ve středověku využívala zvláště trvalých názorných pomůcek, používala symbolické vyjádření a dramaturgii a stavěla především na rodinné křesťanské výchově.

Prostá víra byla oporou přinášející jistotu a křesťanskou životní moudrost. Formující silou při předávání křesťanského poselství další generaci bylo opět především širší rodinné společenství a společenství vesnice.⁴⁹ V minulosti vznikala řada památek projevujících úctu, díky i prosbu o boží ochranu, které se dochovaly do dnešních časů. Vzbuzují zájem dětí a mohou pomoci při přibližování víry dětem. Obraz svaté rodiny se stal vzorem křesťanské rodiny.

3.1 Manželství

Křesťanští manželé mohou podávat opravdové svědectví věrnosti a souladu ve své lásce i v péči o výchovu svých dětí. Mladé lidi je třeba vhodně a včas poučit a to převážně už v rodině o důstojnosti, úloze a praxi manželské lásky. Mravní odpovědnost v manželství je velmi důležitá. Proto se mladí lidé na manželství připravují. Jedná se o formu zasnub.

Zasnoubení umožňuje mladým lidem zjistit, zda jejich první láska stojí na pevném základě. Ve svých rodinách nebo při práci mohou poznat chování a nálady druhého a postupně se seznámit s jeho rodinným prostředím a zájmy, ideály a náboženským

⁴⁸ Srov. NOVÁKOVÁ Concilie: Katechetika, 3. doplněné vydání, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1997, 8.

⁴⁹ Srov. HERCIKOVÁ Pavla Edita: Křesťanská výchova dětí, Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, Praha, 2002, 68-69.

přesvědčením. Mladí lidé postupně zjišťují, že jsou jeden před druhým odpovědní za svou budoucnost.⁵⁰

V manželství se muž a žena spojují do společenství způsobilého dát jim oběma bezpečí a domov, zplodit a vychovat potomstvo. Děti jsou jistě nejvzácnější dar manželství a svým rodičům přinášeni velmi mnoho dobrého. Manželé vědí, že plněním úkolu dávat život a vychovávat se tak stávají spolupracovníky lásky Boha stvořitele. Také Druhý vatikánský koncil klade svátostnou skutečnost manželství do souvislosti se svazkem mezi Kristem a církví. Proto jsou křesťanští manželé posilováni a jakoby svěceni k povinnostem a důstojnosti svého stavu zvláštní svátostí a její silou plní svůj úkol v manželství a v rodině (GS 48). Zkušenost ukazuje, že o náboženské výchově dětí je nejlépe se domluvit ještě před uzavřením manželství.

Děti by měly být vychovávány způsobem podporujícím křesťanskou jednotu.⁵¹ Sám Bůh je původce manželství, které má rozličná dobra a cíle. Manželství má velkou důležitost pro pokračování lidského rodu, pro důstojnost, stálost, mír a blaho rodiny i celé lidské společnosti. Budou-li rodiče přicházet s dobrým příkladem a rodinnou modlitbou, pak děti a vůbec všichni, kdo žijí v rodinném kruhu, naleznou snadněji cestu lidskosti, spásy a svatosti.⁵² Prvním výsledkem pokusu o křesťanskou výchovu dětí v rodině je proměna vychovatelů samotných. Mít děti, které člověk může vychovávat, je největší Bohem darovanou příležitostí probudit víru v sobě samém. Jestliže výchova nevede k proměně samotných vychovatelů, pak nikoho nemohou vychovat.⁵³

A tento proces výchovy a sebevýchovy je potřeba začít ještě mnohem dříve, než se rodiče radují ze svého prvního dítěte. Proto je velice důležitá v první řadě křesťanská formace rodičů, a to již před uzavřením jejich manželství a potom před křtem dítěte. Jak píše Giussani, že nic by neznamenal dát dětem život, kdyby jim rodiče s věrností sobě samým neúnavně nepomáhali poznávat jeho celkový smysl.⁵⁴

3.2 Rodina a její historie

Existence rodiny je dnes potvrzena i pro nejstarší dobu lidských dějin, m bez ní by bylo trvání lidské společnosti nemyslitelné. Konkrétní podoba rodiny se mění v průběhu dějin. Z etnologického hlediska je rodina utvářena především určitým typem manželství.

⁵⁰ Srov. PESCHKE Karl-Heinz: Křesťanská etika, Praha: Vyšehrad, 2004, 412–413.

⁵¹ Srov. tamtéž, 436–438.

⁵² Srov. DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu: GS, in Dokumenty II. vatikánského koncilu, vydání druhé, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, 222-225, čl.48.

⁵³ Srov. GIUSSANI Luigi: Riziko výchovy, Praha: Zvon, 1996, 111.

⁵⁴ Srov. tamtéž, 55.

Monogamní forma je nejrozšířenější a není vázána na žádnou kulturní formu lidské společnosti. Ve feudálních dobách byly typickými rodinami společenství o třech generacích.⁵⁵

„Důležitým činitelem, který utváří rodinu, je společenské a hospodářské postavení muže a ženy. Monogamní forma se zakládá na zásadní rovnosti obou pohlaví, přičemž je otci přiznána přirozená autorita.“⁵⁶ „Rodina je školou bohatěji rozvinutého lidství. Aby mohla dosáhnout plnosti svého života a poslání, k tomu je nutné láskyplné duševní sdílení, vzájemné dorozumění manželů a svědomitá spolupráce rodičů při výchově dětí.“⁵⁷

Rodina v níž se stýkají různé generace a vzájemně si pomáhají získat vyspělejší moudrost a sladit lidská práva s ostatními požadavky společenského života, je základem společnosti.⁵⁸ „Křesťanští manželé jsou sobě navzájem, svým dětem a ostatním členům rodiny spolupracovníky milosti svědky víry. Svým dětem jsou prvními hlasateli víry a vychovateli, slovem a příkladem působí, aby jejich život nabyl křesťanskou a apoštolskou podobu, prozíravě jim pomáhají při volbě povolání a s veškerou péčí podporují duchovní povolání, pokud je u nich objeví.“⁵⁹

Rodina je nenahraditelná pro rozvoj dítěte. Tvoří základní biologickou, sociologickou, pedagogickou a ekonomickou jednotku lidské společnosti. Neustále je zdůrazňován její nezastupitelný význam pro rozvoj člověka od jeho počátků. Analýza výsledků rodinného vlivu ukazuje, že úloha rodiny je přirozeného práva, je daná Stvořitelem, nikoliv dějinně podmíněná úrovní společnosti, podrobené vývoji.⁶⁰ Vždyť v lůně rodiny stojícím na manželském svazku nejenže jsou přijímány nové generace a učí se na společných úkolech, ale také starší generace nalézají příležitost k tomu, aby ostatní obohacovaly. Mohou předávat své zkušenosti, znovu pociťovat, jak je platná jejich pomoc a užitečnost. Potvrzuje se tak jejich osobní důstojnost, protože jsou uznávány a přijímány pro sebe samé, a tak se účastní na mezigeneračním dialogu, který přináší mnoho dobrého.⁶¹

Skrze svátost manželství, na kterém se zakládá křesťanská rodina a z kterého čerpá sílu, je trvale oživována Pánem Ježíšem Kristem a povolána a zavázána k dialogu s Bohem, a to prostřednictvím svátostného života, obětováním vlastního života a modlitbou. To je kněžský úkol, který může a musí křesťanská rodina uskutečňovat v těsném spojení s celou církví každodenním manželským a rodinným životem. Pastorační péče věnovaná přípravě

⁵⁵ Srov. SKOBLÍK Jiří: Přehled křesťanské etiky, Praha: Karolinum, 1997, 164.

⁵⁶ Tamtéž, 164.

⁵⁷ DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu: GS, in Dokumenty II. vatikánského koncilu, vydání druhé, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, 227, čl. 52.

⁵⁸ Srov. tamtéž, 227, čl. 52.

⁵⁹ Srov. tamtéž, AA, 396, čl. 11.

⁶⁰ Srov. SKOBLÍK Jiří: Přehled křesťanské etiky, Praha: Karolinum, 1997, 166.

⁶¹ Srov. Rodina, manželství a „fakticky existující soužití“, Praha: sekretariát ČBK, 2001, 29.

na manželství a na rodinný život, stejně jako duchovnímu vedení v manželském a rodinném životě, je čímsi velmi důležitým jak pro život církve, tak pro život světa.⁶²

⁶² Srov. Rodina, manželství a „fakticky existující soužití“, Praha: sekretariát ČBK, 2001, 40–41.

4 Jak vnímají děti v předškolním věku křesťanské podněty

Již nenarozené dítě v mateřském těle je vybaveno stále více se diferencujícím repertoárem schopností. I ono je již v mateřském těle učení schopné. Láska, víra i naděje v srdci matky je prvním zvěstováním pokoje, který dal Ježíš těm, kdo ho milují. Jsou to tedy především oba rodiče a okolní prostředí, které mají vliv na počáteční vývoj dítěte. Jestliže se matka modlí, žije v harmonii se svým okolím, především manželem, připravuje dosud nenarozené dítě na vstup do života, ve kterém je Bůh určující veličinou. Jakékoliv náboženské úkony v kojeneckém věku, spojené s úsměvem, pohlazením dítěte, jsou nejenom svoláváním Božího požehnáním, ale i prvními znameními přivolávajícími Toho, který řekl: „Nechte maličké přijít ke mně“ (Mk 10,14).⁶³

U malého dítěte může docházet k vývoji představy o Bohu a vztahu k Bohu nejdříve jen zprostředkovaně, ale i to je důležité. Na počátku svého duševního vývoje je dítě zaměstnáno samo sebou tak, že bez cizí pomoci nedojde k náboženskému vztahu. Tuto pomoc poskytují svému dítěti především věřící rodiče. Při křtu v zastoupení dítěte vyznali víru v Boha Otce, Syna i Ducha svatého. Bůh ve svátosti znovuzrození přijal dítě za své vlastnictví dříve, než byla jakákoliv lidská spolupráce možná, a v lásce se mu věnoval. Nyní má být s duchovním procitnutím dítěte za pomoci aktivního spolupůsobení rodičů vyvolána láska k němu. Svátostná skutečnost se přesunuje pomalu do oblasti osobního uskutečnění. To se může dít přirozeně jen postupně.

Nejdříve bude dítě prožívat náboženský život a zvyky v rodině. Křížek na čelo, sepnuté ruce, uctivý pohled na kříž a účast při modlitbě to vše s postupujícím zráním dítěte vede k jeho přesvědčení o nesmírné důležitosti tohoto tajemného, postupně se otevírajícího světa vztahů mezi Bohem a člověkem. Prostá účast dává první tušení skutečnosti Boha, tajemného, neviditelného. Zahalené tušení se postupně osvětluje, když rodiče začnou dítěti o Bohu vyprávět. Tato první promluva o Bohu skutečně klade základy a měla by být proto dobře promyšlena.⁶⁴

S rozvojem řeči souvisí první krůčky modlitby, které s dítětem dělají společně nejlépe oba rodiče. Tajemný náboženský svět se tak stává konkrétním, dosud neurčitý lákavý vztah k nadpřirozenu se mění v oslovování Boha Otce, Syna a Ducha svatého.

⁶³ Srov. Katechetické směrnice ČBK, Praha: sekretariát ČBK, 1994, 13.

⁶⁴ Křesťanská výchova v rodině, Olomouc Matice Cyrilometodějská, 2000, 30.

Zároveň s učením modlitby se stávají rodiče prvními zvěstovateli Boha Otce všemohoucího, který stvořil vše kolem nás.⁶⁵

Zatímco na dítě do čtyř let má hlavně vliv matka, v předškolním věku již mohou na dítě působit i další vychovatelé. U nás již existuje řada mateřských škol s křesťanskou výchovou, které navazují na výchovu v rodině. Vedle všeobecné předškolní výchovy by se měla uskutečňovat i první mimorodinná katecheze. Pro toto období je důležité, aby rodiče zůstali hlavními hlasateli křesťanského poselství. Je dobré vyhradit dítěti v rodině určitý přiměřený čas, ve kterém formou vyprávění četby rodiče dítě uvádějí do tajemství víry. Pokud to podmínky dovolují, je velice přínosné zvát již tyto děti do kostela na odpovídající dětskou mši nebo alespoň dětskou bohoslužbu slova. V rámci promluvy je možno používat i tabule, obrazového materiálu a jiných vizuálních pomůcek, hraných scének. Děti zpívají, formulují jednoduché přímlyvy, poděkování, přinášejí obětní dary a touto činností se lépe začleňují do tohoto prostředí.

Kromě systematické katecheze by měla probíhat náboženská formace při liturgii a dalších náboženských shromážděních. K tomu je možno děti sdružovat např. ve skupinách ministrantů. Tam jsou děti jednak vedeny ke službě při liturgii, ale současně též k hlubšímu náboženskému životu pro ně přijatelným způsobem.⁶⁶

4.1 Dlouhodobě nabytá zkušenost dětí

Děti mají mimořádnou schopnost všestranně napodobovat své vzory a chovat se podle nich. Reflexibilita dětí vyžaduje, aby učitelé a vychovatelé sami byli dětem opravdovými vzory a aby také jejich osobnosti byly křesťansky autentické. V podstatě jde o to, abychom dětem vytvořili opravdové lidské a křesťanské prostředí. Všimněme si, jak u dětí dlouhodobě, někdy i po celý život přetrvávají prvotně nabyté prožitky, návyky, názory a zkušenosti. Nejtrvalejší prožitky v lidském životě bývají právě ty, které byly přijaty v mládí.

Nejproduktivnější doba výchovy dítěte končí ve druhém až sedmém roce jeho věku. Celý další život dítěte se stává často realizací jeho mladistvých představ. Náboženské prožitky z dětství mívají často sílu k obrácení, ve spolupráci s milostí i po mnoha letech života bez víry. Je důležité, aby se s náboženskou a mravní výchovou začalo co nejdříve a aby se náboženské a mravní výchovy dostalo všem dětem.

⁶⁵ Srov. Katechetické směrnice ČBK, Praha: sekretariát ČBK, 1994,13.

⁶⁶ Srov. tamtéž, 14 -15.

Hluboké náboženské zkušenosti se získávají jen pod jednou podmínkou: Rodiče sami musí věřit v Boha. Jinak nemůže být zkušenost, kterou má každé dítě, spojená s Bohem. Další podmínkou je, že rodiče musí mít potřebu s tímto Bohem mluvit, tj. modlit se.⁶⁷

Děti v předškolním věku mají být vedeny tak, aby mohly objevovat svět, poznávat jeho krásu, tajemství, souvislosti, tím se v nich připravuje půda pro živou a vědomou lásku, kterou bude možno rozvíjet nejen směrem k lidem, ale zejména k Bohu. Velké dobro prokazují též vyprávěné pohádky, z nichž za nejkvalitnější lze považovat pohádky na přírodní motivy. Poznávání přírody má velký význam, už jen když si uvědomíme, jak sám Ježíš využívá moudře a často různých známých jevů v přírodě k tomu, aby přiblížil lidem hluboká tajemství víry. Kromě vyprávění má nesporný význam pozorování dospělých v jejich běžném životě, láska mezi nimi i k Bohu

Láska je pro člověka velkým motivem k životu, je jeho hnací silou. Dokáže v člověku probudit ohromné netušené rezervy. Člověk, který je milován, ví, pro koho žije, ví, že o něj někdo stojí, že jej někdo potřebuje, ten má sílu k životu i k lásce. Křesťan ví, že je odkázán nejen na lidi, ale je takto neustále čistě a pravdivě milován Kristem. Tato jistota nepřetržitě Boží lásky mu dává denně sílu k životu. Proto je nutné na prvním místě milovat Boha. Tento postoj je dalším důležitým předpokladem výchovy. Pak teprve lze mluvit o metodách křesťanské výchovy předškolních dětí, protože právě tady hraje velkou roli osobnost rodičů, vychovatele. Bez ní by se všechny metody mýjely účinkem, protože by nevycházely z nitra člověka, ale zůstávaly by jen na povrchu.

Velkým stvořitelským činem Božím, hodným stálého úžasu člověka, je právě ta skutečnost, že rozum se u dítěte vyvíjí pozvolna a zcela dozrává až po několika letech jeho života. Přitom dítě od samého začátku své existence přímo bytostně překypuje citovou láskou k rodičům, zejména k matce. V tomto věku převažuje intenzivní citová láska nad rozumovým chápáním skutečnosti, dítě se tím stává velmi disponovaným k výchově příkladem.

4.2 Předškolní věk jako ideální pro vlastní výchovu dítěte

Předškolní věk je tedy po přirozené stránce pro vlastní výchovu nejideálnějším obdobím, dítě je schopno vstřebávat mnohé hodnoty, navykat základním životním postojům, zažívat v srdci bytostně důležitou zkušenost lásky, učit se novým vztahům. To

⁶⁷ Srov. Káňa Jiří: Křesťanská výchova dětí předškolního věku, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992, 3.

vše téměř živelně a s velkou touhou a v úzkém vztahu k rodičům. V tomto období dítě přímo bytostně touží být citově milováno chce si to denně ověřovat.

Osvojování si kladného vztahu k dobru a lásce skrze konkrétní osoby a věci patří k nejzákladnějším celkovým metodám křesťanské výchovy. Umožnit dítěti získání vztahu k lidem, stvoření, hodnotám a v důsledku pak skrze ně také vztahu k Bohu není opravdu nijak zvlášť obtížné a přitom pro dobrý křesťanský růst tolik potřebné.⁶⁸ Jistěže, je možné vychovávat dítě tak, že se všemu potřebnému rádo naučí, že se naučí zásadám slušného soužití a pod dohledem svých vychovatelů si tyto zásady zapisuje do duše. Je však mnohem lidštější a odpovídá to také víc svobodné důstojnosti člověka, když se dítě vede k vytváření vědomých vztahů k okolí a tyto vztahy prožívá s jakýmsi zárodkem vnitřní svobody a dobré vůle. Zůstávají mu pak mnohem déle než vztahy vynucené a dodávají mu také více radosti ze života.

Úkolem vychovatelů pak je pomoci dítěti k navození co nejvíce podobných vztahů ke všemu, co dítě obklopuje, s čím se denně setkává, ke všem samozřejmostem života i k těm nejvšednějším věcem. Dítě musí být především vedeno nejprve ve vztahu k věcem konkrétním a pak abstraktním. Lidé, stvoření, Bůh apod., protože tak ono vidí přirozené řazení svých životních hodnot. Dospělý by měl toto pořadí respektovat, ale přitom musí současně sám mít jasno ve vlastním žebříčku životních hodnot, které tvoří. Bůh, lidé, stvoření.

Cílem křesťanské výchovy musí být to, aby se učilo dítě milovat Boha celou svou bytostí, čerpalo u Něj lásku a sílu k velkodušnému vztahu k Němu i k lidem po celý život. Bůh proto musí mít první místo i v životě dítěte, což tuší a poznává u svých rodičů. Proto je potřeba uvádět děti už od malička do společenství církve, do modlitby či liturgie, protože i předškolní děti jsou platnými členy farního společenství, ve kterém by se skrze vztah k lidem měl povzbuzovat rovněž jejich vztah k Bohu. Dítě si vytváří obraz lásky. Dobra podle vlastností, které poznává na lidech, konkrétně na svých rodičích, vychovatelích.

Rodiče by při své upřímnosti a důslednosti neměli zapomínat na povzbuzení svých dětí, na pochvalu a ocenění i jejich zdánlivě drobných úspěchů, protože podle názoru rodičů dítě hodnotí svoje chování. Kladné ocenění i drobného úspěchu ze strany rodičů napomáhá jak vytváření zdravého sebevědomí, tak upevňování ochoty k dobru, protože v předškolním věku jsou dospělí pro dítě jedinou normou hodnot. To nejčennější, co

⁶⁸ Srov. Káňa Jiří: Křesťanská výchova dětí předškolního věku, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992, 5–9,

mohou rodiče svému dítěti dát, jsou oni sami. To je neúčinnější přístup ke křesťanské výchově.⁶⁹

⁶⁹ Srov. Káňa Jiří: Křesťanská výchova dětí předškolního věku, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992, 10–12.

5 O rozvíjení dětského Božího obrazu

Bible je na mnoha místech psána poetickou, básnickou řečí. Aby člověk tomuto způsobu porozuměl, k tomu je vybaven svými mentálními schopnostmi. Způsob lidského myšlení nám dovoluje rozpoznat podobnost přenesených významů a náš estetický cit, náš smysl pro krásu, nám při tomto rozpoznávání přináší pocit a vědomí něčeho silného, krásného. Děti jsou takového porozumění schopny také. Dvou a půlleté dítě ještě nevládne jazykem s jemnými odstíny, ani uměním rozvinuté kresby. To, co dítěti umožňuje myslet v jednoduchých metaforách, je rovina jeho zkušeností.⁷⁰ Pavla Edita Herciková v Křesťanské výchově dětí upozorňuje na to, že co kdy si dítě osvojí, závisí velmi na sociálních činitelích jeho prostředí.

Jsou tři základní činitelé při utváření dětské představy o Bohu.

První je tvorba představ a jejich předpokladů na základě životní zkušenosti dítěte. Očekává, že Bůh se k němu bude chovat podobně, jako se k němu chovají lidé. První přiblížení Boha dítěti spočívá tedy v tom, že ho necháme zkoušet naši lásku jako nedokonalý odraz lásky Boží.

Druhá je tvorba představ o Bohu na základě svědectví (příkladu života z víry) rodičů. Děti vnímají také velmi citlivě vlastní postoj rodičů vůči Bohu, tedy vůči někomu, kdo přesahuje i je. K orientaci na Boha dítě dochází tím, že je přítomno modlitbě rodičů. Příklad rodičů je pro představu dítěte o tom, jaký je Bůh, mnohem důležitější než jakékoliv dlouhé poučování.

Třetí je verbální ovlivnění dětských představ o Bohu. V předškolním věku přichází čas, kdy si dítě samo přeje o Bohu mluvit, vysvětlit to, čemu nerozumí na tom, s čím se ve svém životě a ve svém okolí setkává. Ani dospělý člověk nemusí všemu rozumět, důležité je, aby se dětskou otázkou zabýval a aby dítě poznalo, že mu záleží především na vztahu s Bohem, že Bohu důvěřuje i ve věcech, které neumí zcela vysvětlit.

5.1 Jak lidé vnímají symboly

Tento znak je považován za zvláště důležitý. Ukazuje na to, že mnohé symboly jsou srozumitelné bez dalších předpokladů, neboť v lidech vyvolávají spontánně podobné představy. Symboly působí samy ze sebe, z vlastní síly, předem neurčeny žádnou lidskou

⁷⁰ Srov. MUCHOVÁ Ludmila: Bůh je jako Mrakodrap, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1998, 11–12.

dohodou. Této vlastní síle říkáme obecná srozumitelnost. Této vlastnosti symbolů používají různá náboženství.

V katolické církvi mají své důležité místo voda, chléb, hostina. Je v nich patrný vztah k základním lidským potřebám a k základním zkušenostem. Tyto prasymby jsou zakořeněny hluboko v člověku. O symbolech platí, že mají něco společného s věčností a s časem.

Voda bude vždy symbolem života i ničivé síly. Mnohé symboly ovšem ztrácejí svou srozumitelnost, jestliže jsou vytrženy z doby, v níž vznikly. Nelze je také přesazovat z jedné kultury do druhé. Zvláštní funkci mají symboly v psychologii.

Sociální psychologie popisuje jejich důležitou úlohu při vytváření pravidel jednání. I jednotlivé velké postavy našich dějin mohou získat charakter symbolu. Sociální psychologie nás upozorňuje i na zápornou možnost manipulace s lidmi pomocí symbolu. Dosvědčují to dostatečně jasně totalitní režimy našeho století. Jiným příkladem zneužití symbolů je například psychologie reklamy, která rok co rok zneužívá křesťanských symbolů Vánoc.⁷¹

5.2 Obraz a lidská zkušenost

Charakter cesty lidské existence dospívá do nové etapy: Přejeme si uvádět do života to, co jsme zažili, hledáme proto přiměřený výraz a formu uskutečnění. Otázkou je, zda člověk během svého života prochází nějakými zcela konkrétními životními zkušenostmi, které mohou přerůst v náboženskou zkušenost, na jejímž základ si člověk vytváří určitý obraz o Bohu. „Malé novorozeně, které je již fyzicky odděleno od své matky, žije ještě dlouho v její velmi těsné blízkosti a v těsném kontaktu s ní. Jeho nejranější zkušeností je pocit splynutí, svázanosti s celkem. Tímto citem jednoty, která obepíná všechno a všechny, může být později tvořen i vztah k Bohu.“⁷² Pro náboženskou výchovu má tato první dětská zkušenost nesmírný význam. Člověk si buduje svůj obraz Boha na této pradůvěře, na této bezpodmínečné lásce, která se daruje, aniž by se ptala na výkon obdarovaného. Mateřské rysy Boha, to je téma, které je často rozebíráno. Vychází ze samého jádra křesťanského poselství. Bůh je láska. Všechny symboly naší víry, které nesou prvky mateřské lásky, se rozvíjejí z naší raně dětské zkušenosti nezaslouženého stavu přijetí matkou díky níž se člověk nemusí zasloužit o právo, aby byl, aby existoval. V nich nalézáme odůvodnění naší naděje, že Bohu záleží na každém jednotlivci. Takový obraz Boha však lze jen těžko

⁷¹ Srov. MUCHOVÁ Ludmila: Olomouc: Bůh je jako Mrakodrap, Matice cyrilometodějská, 1998, 12–14.

⁷² MUCHOVÁ Ludmila: Bůh je jako Mrakodrap, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1998, 24.

zprostředkovat slovy. Slova zde mohou naši zkušenost posílit, ale nemohou ji nahradit. Děti vnímají slova jako smysluplná pouze v případě, že jsou spojena s určitým jednáním, citem či situací.

Z tohoto pohledu je tedy velmi důležité, abychom zprostředkovali obraz mateřského, bezpodmínečného milujícího Boha nejen slovy, ale i jednáním. Například gestem požehnání, které je často spojeno s dotekem, polibkem, blízkostí. Rodiče i učitelky náboženství často vyprávějí o důležitosti, kterou má pro děti křížek na čelo, kterým žehnají dětem před rozchodem, doma před cestou do školy apod.

5.3 Modlitba v životě dítěte

Důležitá je pro děti společná modlitba s rodiči. Nejde ani tak o obsah modlitby, ale o to čím je modlitba pro rodiče, co jim přináší. Například odevzdanost, důvěru, osvobození od úzkosti či strachu. Učit své dítě se modlit je jedna z nejdůležitějších věcí, kterou mohou rodiče pro své děti udělat.

Modlitba je způsob, kterým se s námi Bůh rozhodl komunikovat. Když dítě rodiče učí, jak se modlit, měli by je ujistit, že Pán jejich modlitby vždy slyší. Mohou k Bohu kdykoli přijít. Bůh nejen že slyší modlitby, ale také rozumí motivům a pocitům, které má dítě v srdci.

Modlitba je nejdůvěrnější formou komunikace, kterou kdy dítě pozná. Když se dítě modlí, stále více se otevírá Boží přítomnosti, poznává Boží uzdravující moc, radost i jeho nekonečnou lásku. Skrze modlitbu také vnímá dokonalé bezpečí, které v Bohu má. Dítě má být vedeno tak, aby se pro ně modlitba stala přirozenou, spontánní odpovědí na jeho životní zkušenost, stane se tak pro něj pevným základem pro vše, co bude dělat, říkat nebo čím se stane. Stane se středem celého jeho života, jádrem jeho duchovní bytosti.

Je důležité si uvědomit, že dítě se učí modlitbě od svých rodičů. Oni je mají nechat naslouchat, když hovoří k Bohu, mají se modlit za ně v jejich přítomnosti, pozvat je ať se k nim připojí. Máme se modlit spolu jako rodina.⁷³ Dobré je volit slova srozumitelná a přiměřená věku dítěte. Všechna slova jsou prostá a jednoduchá, běžná v denní mluvě. Modlitbou prosíme, třeba právě za naše dítě, protože nikdo na světě není potřebnější než dítě. Modlitba také děkuje, protože nikdo na světě se neumí tak radovat jako dítě. Bůh souvisí s radostí, tak by to mělo dítě pociťovat. Modlitbu můžeme rozšiřovat podle toho, jak to den vyžaduje, například: Děkujeme ti za bratříčka. Máme ho všichni moc rádi.

⁷³ Srov. HROMASOVÁ Roberta: 52 způsobů, jak učit děti modlitbě, Příbram: Samuel, 2005, 5–6.

Děkujeme ti za hezký den. Pokud modlitba vychází takto bezprostředně ze srdce, i dítě se začne brzy vyjadřovat podobným způsobem.

Pro dítě je samozřejmé, že se Bůh zajímá o věci, které jsou pro ně důležité a které má rádo. Jestliže se s dětmi rodiče modlí tímto bezprostředním způsobem a neostýchají se začlenit do modlitby všední den, který se zdá být tak bezvýznamný, děti si začnou představovat takového Boha, jakého mohou mít rády. S tímto Bohem se děti cítí dobře, začínají ho milovat, mohou se k němu chovat přirozeně, cítí k němu důvěru a přátelství. Díky modlitbě nabývají zkušenost, že se o ně Bůh stará, má je rád, zajímá se o ně. Důležité je, aby se dítě cítilo při modlení dobře. Počátkem veškeré moudrosti není strach před Hospodínem, ale láska k němu.⁷⁴

5.4 Svátek a slavnost

Svátky jsou vždy určitým předělem v toku času. Oslovují hluboce člověka. Díky rituálům a gestům, s nimiž jsou spojeny, nepostihují pouze rozumovou stránku, ale především naše citové prožívání. Radost ze života, důvěru v život. V křesťanských slavnostech se stává nejhlubším důvodem této radosti Bůh. Dětem působí slavení svátků velikou radost.

Se slavením křesťanských svátků je to však trochu obtížnější. O Bohu ví dosud dítě jen to, že Bůh stvořil svět. O Ježíši však dítě neví nic, nebo jen velmi málo. Ježíše nemůžeme dítěti přiblížit stejným způsobem jako Boha. Boha dítě nemůže tak říkajíc přehlédnout, ale o Ježíši mu musíme vyprávět. Tříleté dítě však ještě není ve věku, kdy dokáže soustředěně naslouchat vyprávění. Tak dítě může zatím přijmout jen jediný svátek - Vánoce, svátek Narození Páně. Teologům je jasné, že právě tento svátek není z křesťanského hlediska svátkem ústředním, že jsou jiné svátky církevního roku, které vypovídají mnohem závažnější věci o Ježíši Kristu a jeho Otci. Všechny tyto svátky však předpokládají tak velikou reflexi, že i dítě školního věku má s nimi dost práce. Avšak radost z narození děťátka je našim nejmenším velmi přístupná. V matčině náručí se dítě dozvědělo, že svět i ono samo patří k Bohu. Při slavení vánočních svátků se společně se svými rodiči radovalo z narození Krista. A podle příkladu rodičů s nadějí očekává, že všechny jeho malé i velké starosti jednou skončí. Dítě si vytváří představu, že o Vánocích je Bůh opravdu nablízku. Nesmíme ovšem zkušenost dítěte orientovat špatným směrem a zneužívat ji k umělému vytváření pocitu Boží přítomnosti. Dárky pro ně znamenají

⁷⁴ Srov. LEISTOVÁ Marielene: První zkušenost s Bohem, Praha: Vyšehrad, 1996, 15–18.

přirozeně velmi mnoho. Avšak jedinečnost těchto dárků vzniká z nepravdivého tvrzení, že pocházejí od Ježíška. Ze zklamání tak vznikne nevíra.

Vánoce nebudou ochuzeny o svůj lesk, když dítě obrátí pozornost více ke smyslu celé události. Lidé si dělají navzájem radost, protože se radují z narození Krista. Něco z radosti, kterou přinesl Ježíš na svět, se má odrazit v radosti ze svátečních dnů a z dárků. Velká naděje, že k nám chce Ježí skutečně jednou přijít, se neupírá na dárky, nýbrž na den, který nikdo z nás nezná. Vzbudit v dětech naději na splnění tohoto očekávání je úkolem doby adventní. Vánoční svátky mají být pro ně předobrazem záchrany, pokoje a míru, který pak nastane. K tomu musíme v našich tříletých a čtyřletých dětech vzbudit smysl pro utrpení, pro jejich vlastní malá nebo i velká trápení, pro starosti, které mají jiní lidé, pro hrůzy války, pro bolesti, které přináší hlad, a pro smutek, který způsobuje osamělost. Rodiče by neměli v dětech pěstovat falešná očekávání.⁷⁵

Naši nejmenší by se také měly naučit znát od rodičů jak je důležité slavení neděle, dne svátečního. Neděle je den, který nám byl dán k tomu, abychom nabrali dech a soustředili se na to, co je podstatné. Každý ví, že nedělní odpočinek je stále častěji terčem útoků a že ho většina lidí zaměňuje s víkendovým odpočinkem, což je ale něco úplně jiného. Chceme-li v dětech vypěstovat smysl pro neděli, musíme jim dát příležitost, aby prožívaly neděle hodné svého jména, tedy neděle jako dny opravdu sváteční. Rodiče mají začít den tím, co je srdcem každé neděle a to mší svatou.

Křesťanské bohoslužby jsou však pro malé dítě ještě příliš náročné a soustředit se celou hodinu je pro ně nuda. Rodiče by měli klást větší váhu na to, aby dítě chodilo na bohoslužby rádo, než tomu aby je už nyní navštěvovalo pravidelně. Věrnost v prožívání rytmu dne a týdne pomáhá proniknout hlouběji do rytmu celého roku. Aby naše děti dokázaly vnímat rytmus liturgického roku s jeho poselstvím o Božím jednání, je důležité pomoci jim objevit hodnotu pravidelného rozvrženého dne posvěceného setkáním s Bohem v modlitbě.

Další co jim může usnadnit účast na bohoslužbě je bližší seznámení s bohoslužebným prostorem a předměty. Seznamování s prostorem kostela může probíhat i formou nějaké hry na hledání a objevování, opatřené určitými rozumnými pravidly respektujícími významnost místa. Vědí-li už děti, že v kostele jsou vítány, vyznají se zde a mají tu svoje místo při společném slavení, potřebují se také dozvědět, co se tu právě při tomto společném slavení odehrává. Je proto nutné přiblížit jim obsah a podstatu mše svaté, a to přiměřeně jejich věku a chápání. To lze nejnázorněji uskutečnit praktickým přiblížením poslední večeře Páně. Můžeme s dětmi uspořádat společné jídlo a vyprávěním jim přiblížit

⁷⁵ Srov. LEISTOVÁ Marielene: První zkušenost s Bohem, Praha: Vyšehrad, 1996, 38–40.

tuto událost. Teoretické vysvětlování malým dětem příliš nepomůže. Potřebují vidět víru dospělých, neboť jejich víra je zpočátku vírou odpozorovanou od druhých. Je dobré pokud jsou děti při mši zaměstnány nejrozmanitějšími úkoly počínaje úpravou bohoslužebného prostoru, mají být zapojeny do zpěvu za použití jednoduchých hudebních nástrojů. Mohou přednášet jednoduché prosby, přinášet obětní dary apod. Důležitými prvky pro udržení pozornosti dětí a pro jejich zapojení do slavení liturgie jsou zpěv, pohyby, gesta. Nelze ale opomenout ani chvíle tich a určité pomlky, v nichž se mohou děti zastavit, zamyslet, chválit ve svém srdci Boha a rozmlouvat s ním.⁷⁶

5.5 Další zkušenosti dětí s Bohem

Dítě může zažít i jiný druh zkušeností. Čtyřleté dítě má již o Bohu dost přesnou představu, která se v dalších letech ještě obohatí a prohloubí. Pokusme se nyní o jejich přehled. Dítě ví, že Bůh je větší a mocnější než jeho rodiče. Vidí, že rodiče Boha prosí a děkují mu. Vlastně se rodiče chovají k Bohu stejně, jako se chová dítě ke svým rodičům. Také dítě patří k Bohu, Bůh ho chrání ve dne i v noci. Bůh má také něco společného s jídlem a pitím. Děkujeme Bohu za to, že máme jídlo a pití. Bůh má také něco společného se sluncem a měsícem, má co dělat také s nemocí, protože ho rodiče prosí o uzdravení svého dítěte, ale i s vývinem děťátka v matčině těle. Už ve čtyřech letech dítě ví, že dítě jedná rozporupně. Později se dítě naučí, že Bůh je pánem nad životem a smrtí. Někdy může v rodině dojít k úmrtí někoho blízkého. Proto je smutné, ale zažívá zkušenost, že se rodiče přesto k Bohu obracejí a prosí nyní, aby daroval zemřelému věčný pokoj. Dítě začíná v této ztrátě tušit nějaký smysl a to právě díky víře rodičů, že Bůh zůstává dobrý, i když souvisí se smrtí. Smutek a očekávání jsou tu v těsné blízkosti, a všechno to nějak souvisí s Bohem. Bůh je nepochopitelný. K této zkušenosti dospěje dítě velmi brzy. Například dětské chápání přesahuje narození sourozence s vrozenou vadou. Dopustil skutečně Bůh, aby toto dítě přišlo na svět nemocné? Proč to tak musí být, to nikdo nedokáže říci. Jisté je, ale že Bůh má toto dítě rád. Dítě chce vyloučit z Boha všechno temné a nejasné. Chce, aby byl celý svět neporušený. Dítě se brání proti boží nepochopitelnosti. Brání se také rozporuplnosti a nejednotnosti svého obrazu Boha.⁷⁷

⁷⁶ Srov. HERCIKOVÁ Pavla Edita: Křesťanská výchova dětí, Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2002, 148–149.

⁷⁷ Srov. LEISTOVÁ Marielene: První zkušenost s Bohem, Praha Vyšehrad, 1996, 41–43.

5.6 Jak dítě vnímá vyprávění Starého a Nového zákona

Stvoření světa a očekávání nové země jsou dvě ústřední témata z Písma, která naše děti nejvíc zajímají. V Písmu, ale tato vyprávění nenajdeme tak, jak je mají děti slyšet. Děti musí tyto příběhy slyšet tak, jak to odpovídá jejich chápání a jejich běžné zkušenosti. Skutečnou náboženskou naději můžeme s tímto vyprávěním spojit jen v případě, že je podložena zkušeností dítěte. Dětem nemůžeme vyprávět příběhy z Písma jen proto, že si myslíme, že je to z hlediska náboženské výchovy správné. Vyprávět biblické příběhy můžeme jen když nás k tomu nutí naše srdce. Někteří dnešní teologové a náboženští pedagogové zastávají názor, že je lepší dětem z Písma nevyprávět nic, protože by se mohl příběh překroutit a mohl by pozbýt svého hlubšího a skrytého smyslu.

Rodiče se nemusí zabývat otázkou, co je nejdůležitější absolutně, ale tím, co je nejdůležitější pro ně samotné, co je jim samotným nejbližší a co mohou svým dětem nejlépe sdělit. Může to být vyprávění o Noemově arše, stavbě babylónské věže, příběhy o Jonášovi. Toto všechno je svým způsobem zvěst o Bohu. To platí i o Novém zákoně a zprávách o Ježíšovi. Zde se doporučuje vyprávět o Ježíšově narození, které už ze stručnějšího podání děti znají. Měly by slyšet o tomto člověku, který tak nevýslovně miloval Boha, že se osmělil nazývat jej svým otcem, který byl zároveň dobrý a laskavý k mnoha lidem, měl soucit s ubožáky a pomáhal nemocným. Dokázal však dát najevo svůj hněv vůči těm, kteří se chovali povýšeně. Všechny scény z Písma, které ukazují Ježíše takto lidsky, jak to vyzařuje ze všech příběhů o něm, jsou pro děti zvláště vhodné. Dítě se má při takových vyprávěních naučit zpozornět, má získat vnímavost pro tohoto muže z Izraele, který má pro celý svět jedinečný význam. Tento jedinečný význam má však Ježíš nejen pro celý svět, ale také přímo pro toto dítě, které poslouchá vyprávění o něm a které má být uchváčeno jeho hněvem. Žasnout nad jeho radostí a obdivovat jeho schopnost pomáhat druhým.⁷⁸

Dítě ve věku od tří do pěti let zpočátku jen prostě přijímá, co o Ježíšovi slyší, a jako mozaiku si všechno skládá ve svém srdci. Tak pozvolna vzniká obraz Ježíše který si dítě může uchovávat ještě v dospělosti. Důležité je vést dítě k tomu, aby tohoto Ježíše poznalo a věřilo že Ježíš, který se narodil před téměř 2000 lety, je nám ještě dnes nablízku a že čekáme na jeho nový příchod.

Pro děti je také důležité, aby viděli to, o čem slyší. Rády si při poslouchání prohlížejí obrázky. Vhodným řešením jsou publikace, které se vztahují k jednotlivým

⁷⁸ Srov. LEISTOVÁ Marielene: První zkušenost s Bohem, Parha Vyšehrad, 1996, 50–51.

kapitolám z bible. Tyto knížky ilustrují vždy jednu jedinou kapitolu z bible vhodným a srozumitelným způsobem reprodukuje její obsah.

Obraz tak v dítěti posiluje slovně zprostředkovanou zkušenost. Tuto zkušenost můžeme vhodným způsobem více prohloubit pokud dítě vyzveme, aby něco nakreslilo z tohoto vyprávění. Měli bychom zůstat u obecného vybídnutí a ponechat dítěti hodně volnosti. Postačí, když nakreslí, to co ho při vyprávění napadlo. Při kreslení se dítě v myšlenkách neustále soustředí na příběh. Přemítá o něm, zatímco jeho ruce a oči jsou zaměstnány kreslením. V jeho uších stále zní naše vyprávění. Kreslením se dítě ponořuje do příběhu a osvojuje si jeho smysl.

Pro dítě je důležité, že prožívá naše nadšení, naši víru a naše pohnutí s námi, než když mu předkládáme naprosto korektní a teologicky bezvadné poznatky. Teologická výuka nastoupí později, předtím je nezbytné získat srdce dítěte, a to je úkol rodičů.⁷⁹

⁷⁹ Srov. LEISTOVÁ Marielene: První zkušenost s Bohem, Praha, Vyšehrad, 1996, 52–55.

6. Současnost a minulost

První charakteristikou dnešní rodiny je, že se v současné průmyslové společnosti chápe jako malé domácí společenství rodičů a jejich dětí. V dřívějších dobách byly malé rodiny nebo rodinné buňky většinou začleněny do větších společenství kolem domu nebo hospodářského dvora, v nichž společně žilo několik generací. Zde bylo mnoho příležitostí k zakoušení vztahů rodičů a dětí stejně jako vztahů k prarodičům, příbuzným a zaměstnancům. Vše bylo provázáno a společně prožívané.

Dnes je rodinný život oddělen od výdělečného života. Děti jsou se svými rodiči spolu delší dobu jen po skončení práce, o víkendech a o dovolené. Změna zaměstnání otce je často spojena se změnou bydliště rodiny. Tím se ukončují i navázané sociální vztahy. V průběhu dějin se vlivem křesťanství vytvořil ideál manželství, postavený na rovnosti muže a ženy. Tím je umožněno, aby oba manželé svoji rodinu obohacovali o důležité prvky sociálního a kulturního života. Dělí se při tom o úkoly v péči o domácnost a úkoly spojené s výchovou dětí. Důležitým prvkem dnešní rodiny je i to, že rodinní příslušníci jsou v mnohem větší míře formováni společností, jejím životním stylem a představami hodnot. Až do novověku byla rodina nosnou jednotkou společnosti. V součinnosti se vzdělávacími institucemi církve a společnosti zajišťovala výchovu dětí založenou na předávání životních zkušeností, mravní a náboženské výchově. Dnes je rodina jako životní společenství stále více vnímána jako díleč jednotka společnosti. Jednotliví členové rodiny jsou po většinu času vytíženi mimo rodinu.⁸⁰

Rodina by měla představovat místo přijetí a bezpečí. Dítě se zde učí základní důvěře v život, která je předpokladem pro objevování jeho vlastní identity a uschopňuje je k obětavosti. Kde chybí zázemí rodiny, tam vzniká nebezpečí, že bude narušen harmonický rozvoj dítěte. V rodině se děti setkávají s hodnotami a představami o hodnotách, setkávají se se selháním a vinou, potýkají se s rozdílnými názory a konflikty. Tím mohou růst a vyzrávat. V rodině musí mít děti možnost zakoušet, že moji rodiče mě mají rádi, starají se o mne, jsem u nich v bezpečí. Z toho pak vyrůstá důvěra dětí v sebe samy a v okolní svět. Rodina je také prvním místem, kde zakoušíme, že někomu za svůj život vděčíme. Náš život je darem rodičovské lásky a lásky Boží. Rodina je také, jako žádné jiné společenství, útočištěm v nouzi. Pokud rodiče žijí, děti zde mají otevřené dveře a nalézají zde útočiště, pomoc a útěchu. Předpokladem správné výchovy a vzdělání je to, když jsou rodiče vnímaví ke svým dětem a moudře respektují jejich vývojové fáze, tedy dětství a dospívání.

⁸⁰ Srov. ŽIVOT Z VÍRY: překlad 2. dílu katolického katechismu pro dospělé, České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 2005, 170–172.

Výchova, při které jsou rodiče dětem prvními partnery, umožňuje probudit vzájemný respekt a úctu, čímž se autorita a poslušnost dostávají do odpovídajícího vztahu. Je velkým úkolem předat nastupujícím generacím dějinné zkušenosti a zkušenosti vlastního života, zprostředkovávat hodnoty, tradice a mravy a starat se také o předávání víry. Aby mohla rodina tyto úkoly plnit, je nutné, aby ji v tom společnost a stát podporovaly.⁸¹ Mezi výchovným posláním rodičů, společností a státem panuje napětí a nevyváženost. Současný výchovný systém by sice chtěl zprostředkovávat hodnoty, ale ve skutečnosti do značné míry podléhá vlivům, které prosazují takové hodnoty, jako je ekonomické zajištění, výkon, znalosti, technická zručnost a schopnost prosadit se.⁸² „Rodina žijící křesťanským stylem života je pro církve nenahraditelná. Jako domácí církve je světlem víry, společenstvím modlitby a znamením žité víry v místním společenství a celé církvi a zároveň je vyzařuje do světa.“⁸³

Podle Tedda Trippa, autora knihy *Pastýřem dětského srdce* není ani v dnešní době beznadějným úkolem správně vychovávat děti. Dotýká se tématu výchovy, která v naší kultuře ztratila cestu. Neumíme si vytyčit cíl a najít k němu cestu. Jak k tomu došlo? Na křižovatce naší éry a kultury se protnulo několik problémů. Mnoho lidí má děti, ale nechce být rodiči. Naše kultura jim vtiskla přesvědčení, že musí uhasit svou žízeň po naplnění. Kultuře orientované na jednotlivce jsou děti jen přítěží. Děti vychovávané s současné době už nesedí ve školce či škole v úhledných řadách, nežádají o dovození, aby směly promluvit, nemají strach z důsledků. V životě nepřijímají podřízenou roli. Naše kultura nereaguje na autoritu, tak jako předchozí generace. Cílem autora je nás ujistit, že i na přelomu tisíciletí lze vychovávat děti zbožně. Jediným spolehlivým rádcem je Bible. Je to zjevení Boha, jehož ctí je nekonečné poznání, a proto nám může nabídnout absolutní pravdu. Předkládá přesný obraz dětí, rodičů, rodinného života, hodnot, vzdělávání, výchovy, disciplíny, tedy vše co k úkolu rodičovství potřebujeme. Například laskavou autoritu, snahu stát se pastýřem svých dětí, aby porozuměly samy sobě ve světě, který stvořil Bůh. Luigi Biussani ve své knize *Riziko výchovy* zastává názor, že první starostí pravdivé a adekvátní výchovy je vychovávat srdce člověka tak, jak je Bůh stvořil. Morálka není ničím jiným než pokračování postoje, s nímž na počátku Bůh stvořil člověka, tváří v tvář věcem a ve vztahu k nim. K výchově je nutné přiměřeným způsobem předkládat minulost.

⁸¹ Srov. tamtéž, 176.

⁸² Srov. tamtéž, 176.

⁸³ Tamtéž, 178.

6.1 Náboženská výchova

Náboženská výchova viděná jako služba společnosti by v prostoru školky a školy mohla zprostředkovat dětem této doby, aby porozuměly svému vlastnímu duchovnímu rozměru, pochopily alespoň něco z hloubky a krásy křesťanství, kriticky zahlédly jeho evropskou minulost a ptaly se i po jeho duchovní síle v současných a budoucích problémech světa. Tato náboženská výchova se týká všech dětí, které přicházejí z křesťanských rodin a z církevního prostředí, ale také dětí které o náboženskou výchovu projeví zájem.⁸⁴

Úkolem náboženské výchovy tedy je prezentovat dítěti svět, jemuž by mohlo důvěřovat jako předpoklad pro to, aby mohlo získat sebedůvěru. Podceněno by nemělo být nebezpečí, že děti, které se v prvním roce života nemohly naučit důvěřovat, se naučily základní nedůvěře ve svět, v lidi a v sebe sama. S takovou základní nedůvěrou může člověk později jen těžko uvěřit ve smysl života, doufat v lidský svět a s láskou se pro takový svět nasazovat. Uprostřed duše, do které byla zasazena základní důvěra v život, je most do života a dostatečný důvod věřit životu. Může vzniknout dětská sebedůvěra, pocit vlastní hodnoty a sebevědomí, protože dítě zakouší, že je milováno. Bez raně dětské zkušenosti základní důvěry v život a v sebe sama skrze matku a otce mu takový obraz Boha nic neřekne a nebude ani moci vniknout do jeho života.

Když dnes z nábožensko-pedagogického hlediska uvážíme, jak rozhodujícím způsobem určují první roky další život člověka a jak silně jsou v těchto prvních letech života ovlivněny naše obrazy Boha a člověka způsobem, jakým jsme zažili matku a otce, pak jen s námahou si přivlastníme poznatky, které obsahuje bible o souvislosti mezi zkušenostmi s lidmi a s Bohem. Jestliže začneme chápat ranou náboženskou výchovu již od narození jako pomoc k tomu, aby se člověk stal jedinečným, a tedy neopakovatelným, jehož život chce být prožit, pak dostane tato služba životu charakter služby Bohu. A tím získá zkušenost s Bohem a představa o Bohu hlubší dimenzi.⁸⁵ O náboženský rozvoj a výchovu by mělo být postaráno dnes a neodsunovat je na zítra. Zkušenost, kterou teď dítě může udělat nebo také nemusí udělat, vchází ovšem také do jeho později uzrávající podoby víry, nebo také nevchází. Dnes může dítě zakusit Boží bezprostřednost v každém vztahovém aktu, skrze všechno, co se stává v naší současnosti. Nový člověk nenastupuje teprve v mlhavé budoucnosti lidstva, také ne v průběhu osobního života teprve jako

⁸⁴ MUCHOVÁ Ludmila: Náboženská výchova ve službě české škole, Brno: Kartuziánské nakladatelství, 2005, 11.

⁸⁵ Srov. SMAHEL Rudolf: Duševní vývoj a duchovní zrání dítěte v křesťanské rodině, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1993, 18–22.

dospělý, ale předstupuje nyní. Skrze každou novou zkušenost, kterou dítě od narození jako člověk udělá, se zakouší nově. Co nemůže růst teď, to bude moci později dorůst jen těžko.⁸⁶ Dobré je prožívat křesťanství již od malička, kdy rodiče předávají dítěti dar víry během všech jeho vývojových fází. Pokud rodiče chápou svůj úkol být svým dětem vzorem tak vážně, jak si to zaslouhuje toto poslání, může i rodinná modlitba s dospívajícími znamenat velké upevnění víry. Formu modlitby je třeba volit spíše vlastními slovy. Děti, které se spolu s rodiči modlí a slyší, jak rodiče svěřují svá přání Bohu, jak se jemu vyznávají ze svých vlastních vin a prosí jej o sílu, se učí znát jejich srdce a to jim pomáhá, aby nepodlehly ani škodlivým vlivům zvenčí, ani těžkostem vyplývajícím z prožívání období puberty.

Křesťanská výchova pro děti předškolního a mladšího školního věku může probíhat v různém prostředí a rozdílně. Do tohoto prostředí patří mateřská škola do níž chodí mnoho dětí z nevěřícího prostředí, ale kde rodiče s křesťanskou výchovou svých dětí souhlasí, i když k ní doma sami nepřispívají, pravidelné setkávání dětí na faře, dětské bohoslužby slova, výuka náboženství na základní škole. Velmi záleží na poměru složení dětí z věřícího a náboženského prostředí. Křesťanství staví na zdravých a obecně lidských základech. Proto je výchova k zodpovědnému lidství a k otevřenosti pro vnímání vyšších hodnot a skutečností významným aspektem pro přijetí Krista se vším, co je, k čemu vybízí a co přináší. Taková výchova uschopňuje často k přijetí Krista i mladého člověka, který se jinak s vírou ve svém dětství v rodině nesetkal.

Předškolní výchova stojí především na citovém základě. Rozvíjíme-li v dítěti emocionálně, silně zážitkově cit ke všemu živému v přírodě, k lidem v okolí dítěte i cit k věcem, vyrůstá v něm vztah plný úcty a respektu k přírodě, k lidem a věcem a k veškerému Božímu stvoření. A skrze stvoření je možné dítěti ukazovat Stvořitele.⁸⁷

6.2 Působení médií na život dětí

Media od televize po počítač, od tradičních tiskovin či rozhlasu po netradiční zařízení složité virtuální stimulace, znamenají bezesporu dalekosáhlé obohacení života. Díky jim jsou nám i nejdlejší končiny světa jakoby na dosah. Lidstvo se stává systémem navzájem propojených částí, uvědomujících si závislost jednoho každého na všech ostatních. Jednotlivé události se nám vyjevují v globálních souvislostech. Média ale

⁸⁶ Srov. tamtéž, 56–57.

⁸⁷ Srov. HERCIKOVÁ Pavla Edita: Křesťanská výchova dětí, Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2002, 76–77.

také mohou svou nabídkou nejrůznějších zábav navozovat především v dětech a mládeži závislost způsobující, že to co zprostředkovávají, oslabuje vnímavost pro to, co lze nazvat životem z první ruky a co je zřejmě základem způsobilosti obstát před člověkem tváří v tvář, v každodenním styku i ve vypjatých situacích nezastupitelného morálního rozhodování. Tato hrozba nemá zpochybňovat výše zmíněná pozitiva, nemá ale být zlehčována, protože je také reálná a za jistých okolností způsobuje vážná ohrožení osobnosti. Je nesporné, že televize, video, počítač masivně ovlivňují u dětí a mládeže skladbu jejich dne, zájmy, vzory k napodobování, způsoby chování, hodnotové systémy názory a postoje. Doba kterou děti tráví v průměru denně u televize či videa, v něm může indukovat specifický druh televizního prožívání, což může vést k oslabování způsobilosti vnímat život takový, jaký je ve skutečnosti. S jeho povinnostmi, nároky, krásami a možnostmi. Největší vliv mají na pozornost, hodnotovou orientaci a řeč. Děti mohou ztratit základní orientaci v sobě samých a vážnosti nároků, které se na ně kladou. Zde tkví jedno z vážných a současně běžných ohrožení dětství. Je opomíjeno, že má a potřebuje mít svou vážnost, hloubku, důstojnost.⁸⁸

Pozitivní vliv multimédií by neměl zastřít rizika, jež s nimi rovněž souvisejí. Ani analýza negativních účinků nadměrného sledování televize by neměla zastřít možnost pozitivního ovlivnění nejen znalostí, ale i některých postojů a názorů dětí. Nejčastěji je zjišťován kladný vliv na chápání významu mezilidské tolerance, na akceptování rovnosti pohlaví, na vztah ke zvířatům jako bytostem apod. Velmi záleží na tom zda je dítě ponecháno na pospas proudům konzumní nabídky, zda je s tím, co mu televize přináší, ponecháno samo sobě, anebo zda je v něm probouzen kritický odstup, reflektující a hodnotící postoj, zřetel k rozhodování a možnosti volby.⁸⁹ Sdělovací prostředky neustále útočí na naše city. Informace jsou posluchačům a televizním divákům předkládány tak, aby je emocionálně zasáhly. A stejně je tomu i s velkými tématy, jako je například láska, štěstí, rodina či smrt. Za kritérium pravdy je vydávána emoce.⁹⁰ Školou svobody pro dítě je, pokud se nenechá ovládat svými pocity. Mohou jim k tomu pomoci tři klíčová slova. Milovat, budovat, modlit se. Milovat je základ všeho. Ale co to znamená milovat? Ježíš nás žádá, abychom milovali i své nepřátele, k nimž žádné sympatie necítíme. Z každodenní zkušenosti víme, že často nejsme naladěni ani na lidi, kteří nám jsou drazí. Milovat znamená především chtít milovat, a to navzdory všem negativním chutím. Můžeme se rozhodnout, zda se svými pocity necháme ovládnout, nebo ne. Moje svoboda spočívá

⁸⁸ Srov. HELUS Zdeněk: Dítě v osobnostním pojetí, Portál, Praha: 2004, 64–65.

⁸⁹ Srov. HELUS Zdeněk: Dítě v osobnostním pojetí, Praha: Portál, 2004, 66.

⁹⁰ Srov. PONSARDOVÁ Christiane: Víra v rodině, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008, 113–114.

v tom, že mohu milovat i člověka, který ve mně hněv vyvolal, i když k němu žádnou lásku necítím. Právě to je důležité děti naučit. Budovat. Všichni chceme, aby máš život za něco stál. Ať už člověk zakládá rodinu nebo staví dům, snaží se získat určité dovednosti nebo směřuje k řeholnímu životu, vždy přijdou chvíle pochybností, skleslosti. Když chceme něco vybudovat, musíme mít vůli vytrvat navzdory nechuti a únavě. Pokud učíme děti, aby vytrvaly u práce až do konce, je to protože chceme, aby poznaly radost pramenící z toho, že něco dotáhly až do konce. Modlit se. Neexistuje člověk, který by se vytrvale modlil a přitom nezakusil někdy vyprahlost. Je nutné poučit děti o tom, že hodnota jejich duchovního života a jejich pokroky na duchovní cestě se emocemi měřit nedají. Milovat, budovat a modlit se, to je základ. A to je možné jen tehdy, když mít chuť tak významné nebude. Emoce jsou důležité, nemáme je odmítat a nesnažit se je popírat, ale vyhradíme jim jejich pravé místo.⁹¹

Dnes žijeme v době obrazu. Některým dětem sice doma rodiče vyprávějí nebo čtou pohádky a příběhy, ale většina je už zvyklá nejenom něco slyšet, ale současně také vidět. Ve srovnání se sluchem je zrak mnohem významnějším smyslem pro vnímání a zapamatování informací. Zrakové vnímání příběhu je pohodlnějším způsobem přijetí informací než dekodování řeči. Televizní nebo filmový příběh je kompletní, nedá se na něm příliš mnoho domýšlet. To znamená, že přístup dítěte k němu je spíše pasivní a konzumní, vylučující uplatnění fantazie a tvořivosti dítěte, jak je tomu např. při utváření představ při čteném nebo vyprávěném příběhu. Obrazový materiál může kromě toho oslovovat děti také citově mnohem silněji než jen slyšené slovo. Z toho vyplývá, že tento obrazový materiál může velmi zásadně dotvářet katechezi, ale je třeba s ním s dětmi pracovat. Pouhé pozorování obrázků vede k tomu, že se jejich účinek ukládá do podvědomí dětí nezpracován. Teprve ve spojení se slovem, na které musí dítě reagovat se ukládá do vědomí spolu se smysluplným obsahem. Až potom se obraz stává pro dítě prostředkem zpřítomňování obsahu a setkávání se skutečnou realitou. Obrazu používáme při katechezi co nejvíce, ale přitom necháváme dětem i prostor pro jejich vlastní představu, nezavalujeme je hotovými produkty. O obrazu s dětmi mluvíme, pomáháme jim jejich představu dotvářet a opravovat. Při dialogu s dětmi je třeba podněcovat jejich uvažování, jejich zvědavost a tvoření vlastních otázek.⁹² Pro katechezi menších dětí jsou vhodnější krátké animované příběhy ne delší než 10 či 15 minut. Je dobré když si rodiče nebo katecheta po shlédnutí filmu s dětmi o něm popovídají a snaží se ji aplikovat na život dětí. Děti se musí naučit naplno žít ve své době a být v ní šťastné, protože právě zde na ně čeká

⁹¹ Srov. tamtéž 114–115.

⁹² Srov. HERCIKOVÁ Pavla Edita: Křesťanská výchova dětí, Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2002, 111.

Bůh. Není to náhoda, že Bůh je postavil do dnešního světa. Křesťanská rodina nemá zůstat uzavřená sama do sebe, ale ve vanutí Ducha svatého. Tato skutečnost je právě povolání křesťanských rodin, podmínka jejich svobody a štěstí.

6.3 Dítě a konzumní svět

Dítě je stále častěji vystavené působení reklamy a nabídek trhu. Tržní prostředí se svou rozmanitostí nabídky díky konkurenci výrobců jistě rozšiřuje možnosti člověka vybrat si, rozhodnout se, plánovat tvorbu své spotřeby apod. Současně ale může závažným způsobem ohrožovat svébytnost dětí i dospělých dostávajících se do vleku nabídek, jimž nedokážou odolávat a od kterých odvozují určující hodnoty svého života, na úkor skutečností závažnějších. Tomuto vleku je stále těžší odolávat, stává se zvyklostí a normou. Tlaku tohoto druhu je vystaveno i současné dítě. Pokud je edukační prostředí (rodina, škola) nevybaví rozvinutějšími hodnotovými orientacemi, mohou se potřeby, provokované reklamou a nabídkou, stát určujícím diktátem jeho způsobu života. Současné dítě je od útlého věku bombardováno stále novými a stále rafinovaněji působícími hračkami a hrami, pamlsky, oděvy, že až můžeme hovořit o terorizování jeho vnímání a motivů. Děti, které si nemohou dovolit oblečení, jaké se stalo ve třídě módou, jelikož rodina nemá prostředky, nebo tomu brání ze zásadních důvodů, bývají vystaveny diskriminaci, předcházející dokonce v šikanu od spolužáků. Řešení podobných problémů není v moci domluv a prostého vysvětlování, ale nejednou vyžaduje specifickou výchovnou kompetenci pedagoga.

Člověk byl stvořen k Božímu obrazu⁹³, Kristus přišel na zem a přijal naši lidskou přirozenost⁹⁴, aby ji očistil, proměnil, uzdravil, aby vrátil člověku jeho lidskou tvář, takovou, jakou chtěl Otec od počátku, abychom měli. „Křesťanství v člověku rozvíjí jeho lidství. Proto křesťanská výchova musí být od samého začátku zaměřena k rozvoji vyzrálé lidské osobnosti, k přijetí plně lidských hodnot, postojů a vlastností.“⁹⁵ Výchova ke kvalitnímu lidství a k vyšším lidským hodnotám připravuje dítě a činí ho vnímavým pro skutečnosti, které člověka přesahují. Například úžas vyžaduje intenzivní pohled na věci beze spěchu, vnitřní ticho a klid. Schopnost žasnout je úzce spojena s výchovou k nekonzumnímu přístupu k věcem. Věci, které chceme jen vlastnit, pro nás zůstávají chladné, cizí, toužíme je rychle vidět a většinou jsou pak také rychle odloženy bez toho, že

⁹³ Gn 1,26

⁹⁴ Flp 2,7

⁹⁵ HERCIKOVÁ Pavla Edita: Křesťanská výchova dětí, Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2002, 125.

bychom si jich nějak zvlášť vážili. Žasnutí učí člověka zacházet s věcmi s úctou a pozorností. Předpokladem je tedy naučit děti vidět a všimat si ve všech a ve všem jedinečných hodnot, tak aby jejich projevy úcty nebyly někdy později jen vynucené a uvnitř prázdné. Snažíme se s dětmi objevovat tajemství lidí a věcí, učíme je úctě k životu, k věcem. Děti se naučí nejvíce nápodobou příkladu dospělých autorit. Dítě si v předškolním věku ještě ve svém sebe soustředném myšlení neuvědomí, že ti druzí necítí stejně jako ono samo. I vděčnost hraje u dítěte v předškolním věku důležitou roli. Důležitým sociálním rozměrem vděčnosti je její vyjádření nikoliv tím že by se dítě snažilo oplácet něco dárci, ale tím, že se rozdělí o to, co přijalo, což může být radost z obdarování, ale také dárek sám, s kterým si dokáže s dalšími společně hrát, půjčit jej někomu. Postoj vděčnosti se všemi jeho aspekty sdílení a dalšího rozdávání přijatých darů bychom měli učit děti také ve vztahu k Bohu. Nic, co máme a co jsme, není samozřejmé. Všechno je dar. Je dobré dětem říci, že Bůh nedává úplně všem stejné dary, ale obdarovává všechny lidi, jen si jeho darů musíme všimnout a poděkovat za ně. Naším díkem Bohu může být i to, že jeho dary budeme používat na pomoc druhým.⁹⁶

⁹⁶ HERCIKOVÁ Pavla Edita: Křesťanská výchova dětí, Praha, Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2002, 125–127.

Závěr

Může být křesťanské prostředí pro dítě v předškolním věku zajímavé, jak dokáže přitáhnout jeho pozornost, co mu může nabídnout, nebo čím ho oslovit? Jak se dá přiblížit evangelium dětem v různém prostředí a vyvolat jejich reakci? Na tyto otázky jsem se snažila postupně během psaní této práce nalézt odpověď.

V první části práce stručně popisuji na základě odborné literatury jednotlivé vývojové fáze dítěte. Zaměřila jsem se na to, čím jsou jednotlivá období specifická a jaké informace z nich lze načerpat. Jak je následně využít při práci s dětmi pro lepší pochopení a vnímavost křesťanského prostředí.⁹⁷ Nejdříve je třeba poznat dobře osobnost dítěte, než s ním začneme pracovat a přibližovat mu toto prostředí, aby bylo správně vedeno přiměřeně jeho věku a chápání. Důraz je kladen na rodinu, a na citovou pohodu mezi rodiči a dětmi, která je potřebná pro všechna stádia zdravého duševního vývoje dítěte. Ono se má naučit v křesťanském prostředí poznávat Boha, milovat ho celou svou bytostí, čerpat u Něho lásku a sílu k velkodušnému vztahu k Němu i k lidem po celý život.

Dítě přichází na svět z rajskeho prostředí lůna své matky do neznáma. Začíná používat své smysly a hledá své místo v prostoru a čase, kterým je zároveň určováno. Hledá svůj vztah k okolí, učí se uspokojovat své základní životní potřeby. Vyžaduje péči svých blízkých, učí se s nimi komunikovat a hledá náhradu ztracených prenatálních emocionálních vazeb ke své matce. Při rozvíjení svých smyslů navazuje kontakt se svým okolím a učí se ho poznávat. Najde-li alespoň nějaké pozitivní vztahy, může to silně ovlivnit jeho sebevědomí a pocit bezpečí. Výrazně to prospěje k jeho soužití s prostředím, které ho obklopuje. V rámci těchto vazeb si začíná uvědomovat svoji osobu, svoji vůli. Rozeznává jednotlivé části svého okolí a snaží se je pojmenovávat a navázat k nim citový vztah. Mělo by si při tom uvědomovat svoji socializaci s okolím, které mu pomáhá udržet se při životě. Rozvíjí a upevňuje návyky napodobováním dospělých, rozvíjí komunikaci s nimi a s postupným zapojováním myslí se snaží poznávat řád. V něm hledá prostor pro svoji svobodu. Vytváří si svůj svět, v němž formuluje své touhy. Jeho fantazie ho učí poznávat protiklady, dobro a zlo. Vytváří se svědomí a mravní postoje. Dochází k odkrývání a přijímání hodnot a norem světa dospělých do světa dítěte.

Vývoj dítěte se uskutečňuje v konkrétním místě, určitém čase a za účasti vztahu ke konkrétním lidem. Obklopuje nás evropská kultura, kterou po více než tisíc let vytvářely svou prací, životem a vírou generace křesťanů. Dítě zráló v nepřetržitém kontaktu

⁹⁷ Pod pojmem křesťanské prostředí zahrnuji vše, co bylo dotčeno životem a prací věřících. Do čeho promítali v dlouhém časovém sledu mnoha generací svoji víru.

s rodinou, která se snažila veškerou svou činností děkovat Bohu za dary, které člověk nutně potřebuje k životu s prosbou o zachování Boží přízně.

Tento pokorný postoj umožňoval harmonické využívání přírody k rozvoji jedinců i celé společnosti. Projevy vděčnosti nacházíme v nepřeberném množství předmětů i kulturních a uměleckých děl, přetrvávajících do dnešní doby a nacházejících se všude kolem nás.

Křesťanské prostředí pomáhá vychovávat lidi k šíření dobra, lásky a vytváří tak jejich citlivý a pozitivní přístup k sobě navzájem i k okolí. Zůstávají tak podněty, přivádějící další generace k víře a evangeliu. Jedním z nejdůležitějších je vzor Svaté rodiny, podle něhož vznikají křesťanská manželství a jsou vychovávány děti. O čistotu křesťanských vztahů dbá církev a její kázání jsou přístupná každému, kdo o ně projeví zájem.

Dříve dítě přirozeně získávalo pokorný postoj ke zdrojům obživy jako k daru. Oproti tomu nyní je výtěžná činnost rodičů oddělená od rodinného života. Rodiče tráví s dětmi hlavně volný čas, věnovaný různým koníčkům. Zvyšují se tak nároky na rodiče, aby vedli svou ratolest k odpovědnému životu. V rodinách je mnohem méně příkladů poctivé a tvůrčí práce a naopak více pokušení z externích podnětů. Právě dnes může v této situaci křesťanské prostředí vytvářené rodiči, negativní vlivy kompenzovat a pomoci formovat u dětí zodpovědný životní postoj s pevnější vnitřní stabilitou.

V práci se pokouším o zhodnocení přínosu vnějších podnětů k získání aktivního zájmu o evangelium u dětí předškolního věku a následně vytvoření podmínky pro navazující katechetickou a pastorační práci s nimi. Toto téma určitě nebylo zcela vyčerpáno a je jistě spousta dalších zajímavých témat, které by tato práce mohla zpracovat. Je určitým základem pro navázání v další práci, která by se vlivem křesťanského prostředí na dítě hlouběji zabývala.

Zamyslím-li se nad tím, co mi tato analýza přinesla, musím připustit, že jsou to tyto věci: na první místě je to lepší pochopení komplexnosti složité lidské existence a její závislosti na Bohu. Dále silnější uvědomění si velké zodpovědnosti rodičů při utváření dětských představ o Bohu a také fakt, že snaha přiblížit Boha dětem skrývá v sobě větší náročnost, než si obvykle připouštíme. A v neposlední řadě skutečnost, že nemáme podceňovat pozitivní vliv křesťanského prostředí na život dítěte v konkurenci různých nabídek materiálního světa.

Seznam literatury a pramenů

- DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu: 2. vydání, Karmelitánské nakladatelství, 2002
- GIUSSANI Luigi: Riziko výchovy, Praha: Zvon, 1996
- GUARDINI Romano: Životní období, Praha: Zvon, 1997
- HELUS Zdeněk: Dítě v osobnostním pojetí. Obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele a rodiče, Praha: Portál, 2004
- HERCIKOVÁ Pavla Edita: Křesťanská výchova dětí, Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2002
- HROMASOVÁ Roberta: 52 způsobů, jak učit děti modlitbě, Příbram: Samuel, 2005
- KÁŇA Jiří: Křesťanská výchova dětí předškolního věku, Olomouc: Matice cyrilometodějská, pracovní texty pro vzdělávání laiků, 1992
- Katechetické směrnice ČBK, sekretariát ČBK, Praha, 1994 (pro vnitřní potřebu).
- Křesťanská výchova v rodině, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2000
- LEISTOVÁ Marielene: První zkušenost s Bohem, Praha: Vyšehrad, 1996
- MUCHOVÁ Ludmila: Bůh Je jako Mrakodrap. O rozvíjení dětského Božího obrazu, první vydání, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1998
- MUCHOVÁ Ludmila: Náboženská výchova ve službě české škole, Brno: Kartuziánské nakladatelství, 2005
- NOVÁKOVÁ Concilie: Katechetika, třetí doplněné vydání, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1997
- Papežská rada pro rodinu: Rodina, manželství a „fakticky existující soužití“, pro vnitřní potřebu, Praha: sekretariát ČBK, 2001 (pro vnitřní potřebu).
- PESCHKE Karl – Heinz: Křesťanská etika, Praha: Vyšehrad, 2004
- PONSARDOVÁ Christiane: Víra v rodině, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008
- ŘÍČAN Pavel: Cesta životem. Vývojová psychologie, druhé vydání, Praha: Portál, 2006
- SKOBLÍK Jiří: Přehled křesťanské etiky, Karolinum, Praha, 1997
- SMAHEL Rudolf: Duševní vývoj a duchovní zrání dítěte v křesťanské rodině, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1993
- ZELINKOVÁ Olga: Pomoz mi, abych to dokázal. Pedagogika Marie Montessoriové a její metody dnes, Praha: Portál, 1997
- ŽIVOT Z VÍRY: překlad 2. dílu katolického katechismu pro dospělé, druhé vydání, České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 2005

Resumé

Autor: Věra Machancová

Instituce: Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Název práce: *Positivní vliv křesťanského prostředí a jeho působení na život dětí v předškolním věku*

Počet stran: 50

Počet titulů použité literatury a pramenů: 21

Počet znaků: 89,569

Klíčová slova:

Dítě, vývoj, rodina, křesťanské prostředí, boží láska

Shrnutí:

Práce se zabývá vlivem křesťanského prostředí na život dítěte v předškolním věku. Obsahuje stručný popis jednotlivých vývojových fází dítěte od narození do šesti let. Podrobněji pojednává o některých vybraných oblastech křesťanského i světského prostředí a o jeho pozitivním či negativním vlivu na dítě.

V první části práce nabývám přesvědčení, že dítě se má vyvíjet v podporujícím světě rodiny, aby došlo a uplatnilo svou identitu. Pro všechna stádia zdravého duševního vývoje dítěte je důležitá správně fungující rodina. Dítě si díky vlivu sociálního okolí a úrovni svého rozvoje postupně uvědomuje smysl určitého řádu. Získává vztah k lidem, stvoření, hodnotám a v důsledku pak skrze ně také vztah k Bohu.

Dále je práce orientována na různé oblasti křesťanského prostředí. Toto prostředí je plné nejrůznějších symbolů, jež jsou srozumitelné i pro malé dítě bez dalších předpokladů a vyvolávají u něj pozitivní představy. Pro utváření představ o Bohu jsou velmi důležité. V křesťanském rodinném prostředí hraje důležitou roli modlitba, která pak bude silně ovlivňovat další vývoj dítěte. V takto dobře fungujícím rodinném prostředí jsou předávány nastupujícím generacím dějinné zkušenosti, hodnoty, tradice, mravy, je předávána víra, budují se vlastní životní zkušenosti. Dítě získává základy kvalitní orientace v nelehkém prostředí konzumního světa. Z toho je patrné, že i dnes má co nabídnou křesťanské prostředí dnešnímu dítěti.

Abstract

Author: Věra Machancová

Institution: Catholic Theological Faculty of the Charles University in Prague

Title of the work: The Positive Influence of Christian Environment and its Impact on Children's Lives

Number of pages: 50

Number of literary works used: 21

Number of characters: 89,569

Key words:

Child, development, family, christian environment, God's love

Summary:

The work deals with the influence of Christian environment on the pre-school child's life. It gives a brief description of the stages of the child's development from the birth up to the age of 6. It goes on to give a more detailed description of some representative areas of Christian and secular environment, such as the Christian family, the Church, the consumer way of life, the Christian kindergarten, etc., and their specific influence on the child. The work also makes an attempt to find out whether these areas influence the child in a positive or in a negative way and how they can stimulate the child to form a positive attitude towards life and faith.